

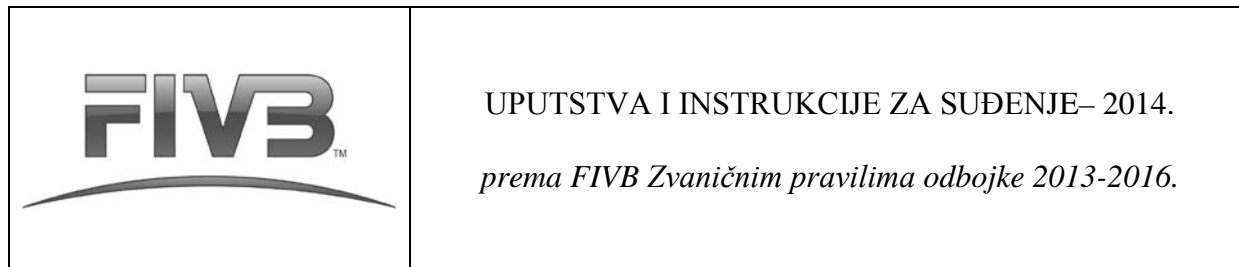
FIVBTM

FÉDÉRATION INTERNATIONALE
DE VOLLEYBALL

UPUTSTVA I INSTRUKCIJE ZA SUĐENJE

Izdanje 2014.

UVOD

Ova *Uputstva i Instrukcije* važe za sva međunarodna takmičenja. Zbog značaja ovih događaja, sve sudije moraju biti pripremljene da ispunjavaju svoje dužnosti u najboljem fizičkom i psihološkom stanju. Veoma je važno da sve međunarodne sudije shvate značaj i važnost svoje uloge za modernu odbojku.

Sudijska komisija FIVB-a (FIVB Referee Commission – IRC) apeluje na sve sudije, koje vrše dužnost na odbojkaškim takmičenjima, da pažljivo prouče FIVB *Zvanična pravila odbojke* (2013-2016.), kao i ova *Uputstva i instrukcije za suđenje*, kako bi učinili igru življom i izbegli prekide. FIVB i IRC su sigurni u to da sve međunarodne sudije vladaju *Zvaničnim pravilima odbojke* i da znaju kako da ih primene, tako da nije neophodno detaljno govoriti o pravilima. Glavni cilj ovog dokumenta je da ujednači, što je moguće više, kriterijum suđenja.

Iako je ovaj dokument pripreman za međunarodne sudije i njima upućen, sve sudije, u različitim nacionalnim Savezima, su pozvane da pročitaju i prouče njihov sadržaj. Štaviše, ohrabruju se nacionalne i lokalne sudije da diskutuju o ovom dokumentu sa međunarodnim sudijama iz svojih zemalja.

* * *

Potpuno je netačno da se suđenje sastoji samo iz vođenja utakmice primenom *Pravila igre*, kao osnove za sve odluke, zato što suđenje ne može da bude mehanička, ili automatska primena pravila. Potrebna je velika stručnost. Ta stručnost se stiče kroz individualno, lično iskustvo, učestvovanjem u odbojkaškim takmičenjima tokom godina, pri čemu sudija shvata da nije *outsajder*, već integralni deo igre. Stoga, on/ona ne može da ispunjava svoje zadatke samo traženjem grešaka u tehnici, ili ponašanju timova i igrača i primenom odgovarajućih sankcija. To bi bio potpuno pogrešan način suđenja. Naprotiv, on/ona mora biti stručnjak i prijatelj, koji radi u korist igre i zajedno sa igračima. Samo ako je apsolutno neophodno, on/ona će doneti negativnu odluku.

Sudija nikada ne sme da istakne sebe na utakmici, već mora da ostane u pozadini utakmice, intervenišući samo kada je neophodno. Takvo ponašanje je naročito neophodno u današnjoj odbojci. Moderna odbojka i ciljevi FIVB-a zahtevaju spektakularnu odbojku, stvarajući odličan šou za gledaoce i, preko masovnih medija, za milione obožavatelja. Moderna odbojka je brz i uzbudljiv sport bez kontakta, koji zahteva visok nivo fizičke pripremljenosti, koordinaciju i, pre svega, timski rad. Današnja odbojka na visokom nivou ne igra se samo za zadovoljstvo igrača, u malim halama, bez gledalaca, već se prenosi širom sveta. Gledaoci neće uvek čuti sudijski zvižduk, ali će videti odličnu sportsku predstavu, sa individualnim i timskim sadržajem, u svakom nadigravanju za pobjedu.

Dobar sudija pomaže u ovom kontekstu, tako što ostaje u pozadini. Loš sudija sputava ovu predstavu, time što želi da igra vodeću ulogu u utakmici, a to je protivno zahtevima FIVB-a. On/ona mora da nagradi igrače i ekipe za spektakularne i uzbudljive akcije u duhu pravila. Štaviše, veoma je bitno da međunarodni sudija održava dobar odnos sa igračima, trenerima, itd, i da njegovo/njeno ponašanje bude za primer.

Za vreme utakmice, sudija mora da bude u mogućnosti da razlikuje normalna, ljudska izražavanja osećanja, do kojih dolazi pod uticajem stresa na utakmici i pravo, svesno, nesportsko ponašanje. On/ona nikada ne bi trebalo da kazni takva spontana izražavanja osećanja, kako bi se utakmice igrale u dobroj atmosferi; trebalo bi dozvoliti razumna i odgovarajuća izražavanja osećanja ekipa, kao što je ustajanje da se pozdravi odlična akcija u igri, ili da se ohrabri, itd. Međutim, svesna, negativna izražavanja nekorektnih gestova prema protivniku, ili protestovanja protiv sudijskih odluka su strogo zabranjena i treba ih sankcionisati.

ANALIZA PRAVILA

Pravilo 1 – Prostor za igru

1. Dva dana pre takmičenja, Sudijski potkomitet, kao deo Kontrolnog komiteta, mora da proveri dimenzije, kao i kvalitet graničnih linija. Ukoliko ne postoji Kontrolni komitet, sudije treba da provere i izmere da li su postojeće dimenzije u saglasnosti sa propisanim veličinama, najmanje jedan dan pre takmičenja. Ako se desi da primete neku neregularnost, moraju odmah da ukažu na nju organizatorima i da osiguraju da se ona ispravi. Pregledom se posebno mora utvrditi:
 - 1.1 Da li je širina linija tačno 5 cm (ni više ni manje).
 - 1.2 Dužina linija i dijagonala (12,73 m/41' 9" svaka), na oba dela terena.
 - 1.3 Da je boja linija različita od boje terena i slobodne zone.
 - 1.4 U slučaju takmičenja koje nije svetsko, FIVB ili zvanično, ukoliko postoje linije drugih terena, unutar prostora za igru, granične linije terena za igru moraju biti različite boje u odnosu na sve druge.
2. Srednja linija se računa kao deo oba polja (Pravilo 1.3.3).
3. Igrači imaju pravo da odigraju loptu izvan svoje slobodne zone (izuzev servisa). Stoga, lopta može biti vraćena sa bilo koje tačke izvan sopstvene slobodne zone. Situacija i pravilo su drugačiji za slobodnu zonu protivnika (Pravilo 10.1.2).

Pravilo 2 – Mreža i stubovi

1. Zbog elastičnosti mreže, prvi sudija bi trebalo da proveri da li je pravilno zategnuta. Bacajući loptu u mrežu, on/ona može da vidi da li se pravilno odbija. Lopta mora da se odbije od pravilno zategnute mreže, ali materijal mreže ne sme biti previše elastičan (npr. guma).

Ukoliko se mreža ispupči, ne može se koristiti.

Vertikalna ravan mreže mora biti normalna u odnosu na podlogu za igru i prostire se duž ose srednje linije.

Antene moraju biti postavljene na suprotnim stranama mreže, iznad bočnih linija (Dijagram 3).
2. Utakmica se ne sme igrati ukoliko je neki kvadratić mreže pokidan (vidi takođe Pravilo 10.3.2).
3. Drugi sudija mora da izmeri visinu mreže pre žreba, pomoću visinomera u obliku štapa (po mogućstvu metalnog), koji je dizajniran u tu svrhu i pripada neophodnoj pomoćnoj opremi na terenu. Na visinomeru bi trebalo da budu obeležene visine od 243/245 cm za muškarce i 224/226 cm za žene. Prvi sudija se nalazi pored drugog za vreme ove provere, kako bi nadgledao merenje.
4. Za vreme igre (i naročito na početku svakog seta), odgovarajuće linijske sudije moraju proveravati da li su bočne trake potpuno normalne u odnosu na podlogu za igru i da li se

nalaze iznad bočnih linija, kao i da li se antene nalaze tačno na spoljnoj ivici svake bočne trake. Ukoliko to nije slučaj, mora se odmah izvršiti ispravka.

5. Pre utakmice (pre zvaničnog zagrevanja) i za vreme igre, sudije moraju da osiguraju da stubovi i sudijska platforma ne predstavljaju opasnost za igrače (npr. delovi stubova oko šrafova, kanapi koji drže stubove, itd).
6. Dodatna oprema: klupe za ekipe, zapisnički sto, dve električne sirene sa crvenim/žutim lampama (po jedna pored svakog glavnog trenera) za označavanje zahteva za pravilne prekide igre (tajm-oute i izuzetne zamene, ili zamene izazvane neslaganjem između listića za postavu i postave igrača na terenu), platforma za prvog sudiju, visinomer za merenje visine mreže, manometar za proveravanje pritiska u loptama za utakmicu, pumpa, termometar, higrometar, postolje za pet lopti za utakmicu, tablice za zamene od 1 do 20 za FIVB svetska i zvanična takmičenja, šest džogera (širine 1 m), najmanje 8 apsorbujućih peškira (40x40 cm ili 40x80 cm) za brze brisače, po dve stolice za svaki kazneni prostor i prsluk za Libera. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja treba instalirati sirenu i na zapisnički sto, zbog označavanja rotacionih grešaka, grešaka Libera, zahteva za zamenu i Tehničkih tajm-auta.
7. Takođe, organizator mora obezbediti dve rezervne antene i mrežu, koja se drži ispod zapisničkog stola.
8. Za sve međunarodne utakmice, pored ručnog semafora na zapisničkom stolu, obavezan je i elektronski semafor.

Pravilo 3 – Lopte

1. Postolje za lopte (metalno) se koristi za držanje 5 lopti za utakmicu blizu zapisničkog stola (5 lopti za igru).
2. Drugi sudija uzima 5 lopti za utakmicu, pre njenog početka, i proverava da li sve imaju identične karakteristike (boju, obim, težinu i pritisak). Zajedno sa prvim sudijom, on/ona bira 5 lopti za igru. Drugi sudija je, zatim, odgovoran za lopte tokom utakmice i za pomoć menadžeru terena da vrati lopte na kraju utakmice.
3. Samo lopte odobrene od strane FIVB-a se mogu koristiti (marka i tip se odlučuju za svako takmičenje). Sudije moraju proveriti ovo i, ukoliko nije utisnut FIVB pečat na loptama, neće započeti utakmicu.
4. Sistem sa pet lopti – za vreme utakmice:

Učestvuje šest skupljača lopti, koji se nalaze u slobodnoj zoni, prema dijagramu 10 iz *Pravila*.

Pre početka utakmice, skupljači lopti na pozicijama 1, 2, 4 i 5 će dobiti po jednu loptu od drugog sudije, koji daje petu loptu serveru na početku prvog i odlučujućeg seta.

Za vreme utakmice, kada je lopta van igre:

- 4.1 Ukoliko je lopta van terena, pokupiće je najbliži skupljač i odmah će je dodati skupljaču koji je upravo bacio svoju loptu igraču koji treba da servira.
- 4.2 Skupljači dodaju loptu jedni drugima kotrljajući je po podu (ne bacajući je), dok je lopta van igre, po mogućstvu ne na strani terena na kojoj se nalazi zapisnički sto.
- 4.3 Ukoliko je lopta na terenu, igrač najbliži lopti je mora odmah otkotrljati iz terena, preko najbliže bočne linije.

- 4.4 U trenutku kada je lopta van igre, skupljači lopti 1 ili 2, odnosno 4 ili 5 moraju da dodaju loptu serveru što je moguće brže, tako da servis može da se izvede bez ikakvog odugovlačenja.

Pravilo 4 – Ekipe

1. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja (ukoliko nije drugačije određeno posebnim odredbama takmičenja), sastav ekipe može sačinjavati do 17 osoba, uključujući maksimalno 12 igrača, među njima do 2 Libera i do 5 zvaničnih lica. Pet zvaničnih lica su: trener, najviše dva pomoćna trenera, doktor i jedan fizioterapeut. (Primedba: doktor i fizioterapeut moraju biti prethodno akreditovani od strane FIVB-a).

Sudije moraju da provere pre utakmice (za vreme zvaničnog protokola) broj osoba kojima će biti dozvoljeno da sede na klupi, ili da budu u prostorima za zagrevanje.

Budući da je samo članovima ekipe dozvoljeno da sede na klupi za vreme utakmice i da učestvuju u zagrevanju, nijedna druga osoba ne može da uzme učešće u zvaničnom zagrevanju (Pravilo 4.2.2) i zagrevanju između setova.

Samo članovima ekipe upisanim u zapisnik, koji na sebi imaju trenerku, će biti dozvoljeno da stupe na teren i slobodnu zonu za vreme zagrevanja.

2. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja, posebnim odredbama takmičenja će biti propisano na koji način mora biti određeno 12 dozvoljenih igrača po ekipi za svaku utakmicu. Igrači moraju nositi isti broj na dresovima na svakoj utakmici.
3. Na zvaničnim međunarodnim utakmicama, ili turnirima, prvi sudija obično ne mora da traži dokumenta kako bi identifikovao igrače navedene u zapisniku (identitet igrača će prethodno već biti proveren od strane Kontrolnog komiteta utakmice ili turnira). Ukoliko, međutim, postoji posebna odredba koja ograničava učešće, a nema Kontrolnog komiteta, prvi sudija, u skladu sa ovom posebnom odredbom, mora da proveri identitet igrača. Igrači koji su izuzeti posebnom odredbom ne mogu da igraju. Ukoliko postoji neslaganje mišljenja, prvi sudija bi trebalo da upiše svoju odluku u zapisnik, ili kao dopunski pismeni izveštaj (za vreme zvaničnih međunarodnih utakmica, on/ona može da zatraži mišljenje ili odluku od Žalbenog potkomiteta).
4. Trener i kapiten ekipe (koji zasebno proveravaju i potpisuju spisak ekipe u zapisniku, ili spisak ekipe za elektronski zapisnik) su odgovorni za identitet igrača upisanih u zapisnik.
5. Prvi sudija mora da proveri uniforme. Ukoliko nisu u skladu sa Pravilom 4.3, moraju biti promenjene. Uniforme, takođe, moraju izgledati isto. Majice uvek moraju biti uvučene u šortseve i, ukoliko nisu, neophodno je tražiti od igrača, na ljubazan način, da ih uvuku, naročito na početku utakmice i svakog seta.
- Kapitenska traka (8x2cm) biće učvršćena ispod broja na njegovim/njenim grudima, tako da bude jasno vidljiva, tokom cele utakmice. Sudije moraju da je provere pre početka utakmice.
6. Ukoliko se ekipe pojave sa uniformama iste boje, ekipa koja je prvoimenovana u zvaničnom programu (prema Bergerovoj tabeli) i navedena tako u zapisniku (pre žreba), treba da promeni uniforme.
7. Zvanična oprema ekipe uključuje trenerku i *polo* majicu ili sako, košulju, kravatu i pantalone.

Članovi ekipe (što se potvrđuje na Preliminarnom sastanku) moraju izabrati jednu od sledećih opcija oblačenja:

- 7.1 Da svi nose timsku trenerku i polo majicu, iste boje i dizajna, ili
- 7.2 Da svi nose sako, košulju, kravatu (za muškarce) i pantalone, iste boje i dizajna, osim fizioterapeuta, koji može da nosi timsku trenerku i *polo* majicu.

To znači da, ukoliko trener skine svoj sako, ili gornji deo trenerke, sva ostala zvanična lica moraju skinuti svoje sakoe, ili gornje delove trenerke, u isto vreme, kako bi bili saglasno obučeni.

Pravilo 5 – Lideri ekipe

1. Prvi sudija mora da identifikuje kapitena u igri i trenera i samo njima je dozvoljeno da intervišu za vreme utakmice. Sudije moraju znati, tokom igre, ko su kapiteni u igri.
2. Za vreme utakmice, drugi sudija mora da osigura da rezervni igrači sede na klupi, ili da budu u prostoru za zagrevanje. Igrači ne smeju da koriste lopte u prostoru za zagrevanje, za vreme setova. Članovi ekipe, bilo da sede na klupi, ili stoje u prostoru za zagrevanje, nemaju prava da protestuju, ili preispituju sudijske odluke. Takvo ponašanje mora biti sankcionisano od strane prvog sudije.
3. Ukoliko kapiten u igri zamoli za objašnjenje u vezi sa sudijskom primenom Pravila, prvi sudija je dužan da mu ga dâ, ako je potrebno ne samo ponavljanjem svog znaka rukom, nego na radnom jeziku FIVB-a (engleskom), sažeto i koristeći zvaničnu terminologiju *Pravila*. Kapiten u igri ima pravo da zamoli samo za objašnjenje u vezi sa primenom ili tumačenjem Pravila igre od strane sudija u ime svojih saigrača (stoga, zamenjeni kapiten ekipe, koji sedi na klupi, ili stoji u prostoru za zagrevanje, nema ovo pravo).
4. Trener nema pravo da zahteva bilo šta od članova sudijskog kolegijuma, osim regularnih prekida igre (tajm-auta i zamena). Ali, ukoliko broj iskorišćenih regularnih prekida igre i/ili rezultat nisu naznačeni na semaforu, ili nisu tačni, može da zatraži od zapisničara tu informaciju, kada je lopta van igre.

Pravilo 6 – Osvajanje poena, pobeda u setu i utakmici

Ukoliko se ekipa ne odazove da igra, nakon što je pozvana, ili se proglasi nekompletnom, zapisničar mora da popuni zapisnik onako kako je navedeno u *Pravilima* (6.4).

Pravilo 7 – Elementi igre

1. Listić sa postavom mora biti proveren od strane drugog sudije i zapisničara, pre nego što zapisničar upiše podatke sa listića u zapisnik. On/ona mora da proveri da li brojevi igrača na listiću za postavu odgovaraju brojevima igrača navedenih u zapisniku. Ukoliko to nije slučaj, listić sa postavom mora biti ispravljen i zatražen novi od strane drugog sudije.
2. Na kraju svakog seta, drugi sudija odmah traži od trenera listiće sa postavom za sledeći set, kako bi se izbeglo produžavanje intervala od tri minuta između setova. Ukoliko trener sistematski odlaže nastavljanje igre, tako što ne predaje listić za postavu na vreme, prvi sudija mora dati toj ekipi sankciju za odugovlačenje.

3. Ukoliko je napravljena poziciona greška, nakon znaka za pozicionu grešku, drugi sudija mora da pokaže na ta dva igrača. Ukoliko kapiten u igri zatraži više informacija vezanih za grešku, drugi sudija treba da izvadi iz svog džepa listić sa postavom i pokaže kapitenu u igri igrača koji su napravili pozicionu grešku.

Pravilo 8 – Situacije u igri

1. Veoma je važno shvatiti važnost reči „potpuno“ u rečenici: „deo lopte koji dodiruje pod je *potpuno* izvan graničnih linija“ – ovo se odnosi na trenutak PRVOG KONTAKTA sa podom, bez obzira na to šta se nakon toga dogodi.
2. Kanapi koji drže mrežu izvan 9,50/10,00 m dužine, ne pripadaju mreži. Ovo važi i za stubove i kanape. Stoga, kada lopta dodirne spoljni deo mreže, izvan njenih bočnih traka (9m), dodirnula je „strani predmet“ i treba da bude dosuđena zviždukom i pokazana od strane oboje sudija kao lopta „u autu“.

Pravilo 9 – Igranje loptom

1. Ometanje pri odigravanju lopte od strane linijskog sudije, drugog sudije, ili trenera, u slobodnoj zoni:
 - Kada lopta pogodi zvanično lice, ili trenera, dosuđuje se lopta „u autu“ (Pravilo 8.4.2).
 - Kada igrač dobije pomoć od strane zvaničnog lica, ili trenera, pri odigravanju, to je greška igrača (pomoć pri odigravanju, Pravilo 9.1.3) i neće biti ponavljanja nadigravanja.
2. Veoma je bitno da se dosuđuju samo greške koje su viđene. Prvi sudija mora da gleda samo u deo tela koji dolazi u kontakt sa loptom. Na njegovu/njenu odluku ne smeju da utiču položaj tela igrača pre i/ili nakon odigravanja lopte. Sudijska komisija FIVB-a insistira da sudije moraju da dozvole nešto duži kontakt prstima, ili bilo koji drugi kontakt koji je dozvoljen, shodno *Pravilima*.
3. Za bolje razumevanje teksta Pravila 9.2.2 („Lopta ne sme biti zadržana i/ili bačena. Može se odbiti u bilo kom pravcu“):

Zadržana lopta uključuje dve akcije igranja loptom, prvo hvatanje, a onda izbacivanje lopte, dok odigravanje lopte podrazumeva da se lopta odbije od tačke kontakta.
4. Sudija mora da obrati pažnju na „čistoću“ dodira, naročito u današnjoj odbojci, gde se koristi skriveni napad („kuvanje“), pri čemu se menja smer kretanja lopte. Mora da se obrati pažnja na činjenicu da je, za vreme udarca u napadu, „kuvanje“ dozvoljeno, ako lopta nije zadržana ili bačena. „Kuvanje“ podrazumeva napad loptom (koja je potpuno iznad mreže) koji se izvodi nežno, jednom rukom/prstima.

Prvi sudija mora pažljivo da gleda „kuvanja“. Ukoliko se lopta nakon tog odigravanja ne odbije odmah, već je prati i šaka, ili bude bačena, to je greška i mora biti kažnjena.
5. Treba obratiti pažnju na činjenicu da akcija blokiranja igrača neće biti dozvoljena ukoliko on/ona ne presreće jednostavno loptu koja dolazi od protivnika, već je zadržava (ili podiže, gura, nosi, izbacuje, vuče). U takvim slučajevima, sudija mora kazniti ovaj blok kao „zadržanu loptu“ (ne bi trebalo preterivati).

6. Nažalost, mnoge sudije ne razumeju i stoga ne primenjuju pravilno Pravilo 9.2.3.2. Oni ne razumeju u kojim posebnim slučajevima možemo da govorimo o „prvom odigravanju ekipe“. U četiri različita slučaja, ekipa ima prvo odigravanje (koje se računa kao prvo od tri dozvoljena odigravanja ekipe):
 - 6.1 Prijem servisa
 - 6.2 Prijem napada (ne samo smeča, svih napada; vidi Pravilo 13.1.1)
 - 6.3 Prijem lopte odbijene od protivničkog bloka
 - 6.4 Prijem lopte odbijene od sopstvenog bloka.
7. U skladu sa duhom međunarodnih takmičenja i da bi se ohrabrila duža nadigravanja i spektakularne akcije, samo najočiglednija kršenja *Pravila* će se dosuđivati. Stoga, kada igrač nije u baš dobroj poziciji da odigra loptu, prvi sudija će biti manje strog pri dosuđivanju grešaka igranja loptom. Na primer:
 - 7.1 Tehničar koji trči da bi odigrao/la loptu, ili je primoran/a da veoma brzo reaguje kako bi dohvatio/la loptu koju treba da digne.
 - 7.2 Igrači su prinuđeni da trče, ili da veoma brzo reaguju kako bi dohvatili loptu, nakon što se ona odbila od bloka, ili od drugog igrača.
 - 7.3 Prvo odigravanje ekipe može biti slobodno odigrano, osim ako igrač uhvati, ili baci loptu.

Pravilo 10 – Lopta na mreži

Pravilo 11 – Igrač pored mreže

1. Pravilo 10.1.2 daje pravo da se lopta vrati iz protivničke slobodne zone. *Drugi sudija i linijske sudije moraju dobro razumeti ovo pravilo! Za vreme utakmice, oni moraju da prepoznaju situaciju u praksi i da naprave odgovarajući pokret, kako bi dali prostora igraču koji vraća loptu u svoj teren!*

Ukoliko lopta prelazi vertikalnu ravan mreže, unutar prostora za prelaz lopte, ka protivničkoj slobodnoj zoni i dodirne je igrač koji pokušava da vrati ovu loptu nazad, sudije moraju da dosude grešku u trenutku kontakta i da pokažu znak „lopta u autu“.

2. Posebno treba obratiti pažnju na pravilo koje se tiče dodira mreže od strane igrača: „Dodir mreže, ili antene, od strane igrača (Pravilo 11.3.1) *nije greška, osim kada to ometa igru*. Dodir trake na vrhu mreže, ili gornjih 80cm antene, od strane igrača, **za vreme akcije igranja loptom**, uvek će se smatrati ometanjem igre.

Akcija igranja loptom je svaka akcija igrača koji se nalaze u blizini lopte i pokušavaju da je odigraju. Treba obratiti pažnju na sledeću situaciju:

Ako je igrač u svojoj poziciji za igru, na svom terenu, a lopta je upućena u mrežu sa suprotne strane i to prouzrokuje da mreža dodirne igrača (Pravilo 11.3.3), pomenuti igrač nije učinio grešku.

3. Posebnu pažnju sudije treba da obrate na činjenicu da kanapi, koji drže mrežu izvan 9,50/10,00 m dužine, ne pripadaju mreži. To se takođe odnosi i na stubove, kao i na deo mreže izvan antena. Stoga, ako igrač dodirne spoljni deo mreže (mrežu izvan antena, kanape,

stubove, itd.), to se ne može smatrati greškom, ukoliko ne utiče na strukturnu celovitost same mreže.

4. Sudije moraju da razlikuju prelaz u protivničko polje preko srednje linije stopalom (stopalima) i bilo kojim drugim delom tela, osim stopala.

Kada je prelaz napravljen stopalom, njegov deo mora da ostane u kontaktu sa srednjom linijom, ili iznad nje.

5. Shodno vrhunskom kvalitetu ekipa koje učestvuju, igra pored mreže je od fundamentalnog značaja i stoga, sudije moraju da budu naročito oprezne, posebno u slučajevima kada lopta pogodi šake igrača u bloku i nakon toga ode van terena.
6. U cilju olakšavanja saradnje sudijskog para, posao bi trebalo podeliti na sledeći način: prvi sudija treba da se koncentriše na praćenje cele dužine mreže (od trake na vrhu do trake na dnu mreže) sa napadačke strane, dok drugi sudija treba da se koncentriše na praćenje cele dužine blokerove strane mreže.

Pravilo 12 – Servis

1. Kako bi se odobrilo izvođenje servisa, nije neophodno proveriti da li je server spreman – već samo da li je lopta u posedu igrača koji treba da servira.
2. Pre nego što prvi sudija zviždukom da znak za servis, on/ona mora da proveri da li je zahtevan ponovljen snimak od strane televizije i da, shodno tome, odloži zvižduk (ne više od 8 puta po setu i 7 sekundi za svaki snimak).
3. Prvi sudija i odgovarajuće linijske sudije moraju da obrate pažnju na položaj servera u trenutku izvođenja servisa, ili odraza za skok servis. Linijske sudije moraju odmah da signaliziraju sudiji ako je učinjena greška i prvi sudija mora da je dosudi. Server može da započne svoj pokret za izvođenje servisa izvan zone za serviranje, ali mora da bude u potpunosti unutar nje u vreme udarca (ili mora da bude u potpunosti unutar zone za serviranje u trenutku odraza).
4. Kada se izvodi servisni udarac, prvi sudija mora da posmatra ekipu koja servira, dok drugi sudija posmatra ekipu koja prima servis.
5. Ukoliko server ne dolazi normalno u zonu za serviranje, ili ne prihvata loptu od skupljača lopti, praveći tako namerno odugovlačenje, ekipa može da dobije sankciju za odugovlačenje.

Napomena: Mnoge sudije i igrači pogrešno razumeju ovaj tekst, misleći da se 8 sekundi odbrojava od trenutka kada server izbaci, ili ispusti loptu, kako bi izveo servisni udarac. To nije slučaj! Tekst *Pravila* jasno kaže: „...pošto je prvi sudija zviždukom dao znak za servis“.

6. Znak rukom broj 19 je odgovarajući znak koji sudije treba da koriste kada servirana lopta dodirne mrežu i ne ostane u igri.
7. Prvi sudija bi trebalo da obrati pažnju na zaklon za vreme izvođenja servisnog udarca, kada igrač, ili grupa igrača ekipe koja servira, mašući rukama, skačući, krećući se levo-desno, ili stojeći grupisani, sprečavaju protivnika da vidi servera i putanju lopte (oba kriterijuma moraju biti zadovoljena kako bi akcija/pozicija igrača bila okarakterisana kao zaklon). Dakle, ako je moguće videti putanju lopte do njenog prelaska mreže ka protivniku, to se ne može smatrati zaklonom.

Pravilo 13 – Udarac u napadu

1. Da bi se bolje razumelo Pravilo 13.2.4, koje se tiče udarca u napadu na protivnikov servis, treba obratiti pažnju na činjenicu da se, u ovom slučaju, proverava jedino pozicija **lopte**, a ne i pozicija igrača. Greška je učinjena samo ako je ovaj udarac u napadu izveden i onda prvi sudija mora da dosudi grešku.
2. Pri kontrolisanju igrača zadnje linije i udarca u napadu od strane Libera, važno je razumeti da je takva greška napravljena samo ako je udarac u napadu izveden (kada lopta potpuno pređe vertikalnu ravan mreže, ili je dodirne protivnik).

Pravilo 14 – Blok

1. Bloker ima pravo da blokira svaku loptu unutar protivnikovog prostora, sa rukama preko mreže, ukoliko:
 - je ova lopta, nakon prvog ili drugog dodira protivničke ekipe, upućena prema polju blokera.
 - nijedan igrač protivničke ekipe nije dovoljno blizu mreže, u tom delu prostora za igru, kako bi nastavio svoju akciju.

Međutim, ukoliko je igrač protivničke ekipe blizu lopte i namerava da je odigra, dodir bloka preko mreže je greška, ako bloker dodiruje loptu pre ili za vreme udarca u napadu protivnika, sprečavajući tako njegovu akciju.

Nakon trećeg dodira od strane protivnika, svaka lopta se može blokirati u protivnikovom prostoru za igru.

2. Dizanja i prebacivanja lopte (*ne* napadi), ne smeju se blokirati preko mreže, osim nakon trećeg dodira.
3. Ukoliko jedan od blokera prebaci šake preko mreže i udari loptu, umesto da izvede akciju blokiranja, to je greška (izraz „preko mreže“ podrazumeva pružanje ruku preko mreže u protivnikov prostor).
4. Tekst Pravila 14.6.3, „Blokiranje protivnikovog servisa“, znači da on/ona izvede blok na odserviranu loptu.
5. Budući da lopta može da dodirne bilo koji deo tela, ako za vreme blokiranja, lopta dodirne stopala za vreme iste akcije, to nije greška i to je i dalje blok!

Pravilo 15 – Pravilni prekidi igre

1. Tajm-aut i Tehnički tajm-aut
 - 1.1 Kada trener traži tajm-aut, on/ona mora da pokaže zvanični znak rukom. Ukoliko samo ustane, traži usmeno, ili pritisne sirenu, sudije ne smeju da uvažavaju zahtev. Ukoliko se zahtev za tajm-aut odbije, prvi sudija treba da odluči da li je postojala namera za odugovlačenjem igre i da ga sankcioniše shodno *Pravilima*.
 - 1.2 Pomoćnik zapisničara mora da koristi sirenu (ili drugu sličnu napravu) da označi svaki Tehnički tajm-aut (TTO), nakon što prva ekipa dođe do osmog i šesnaestog poena u setu (ovo nije odgovornost drugog sudije). Pomoćnik zapisničara takođe mora da označi sirenom kraj TTO-a. Spiker mora da objavi prvi TTO u setu: „Prvi Tehnički tajm-aut“.

Na kraju, mora da kaže: „Kraj Tehničkog tajm-auta“. Sličan postupak će biti i za drugi TTO. Drugi sudija mora da osigura da igrači ne uđu na teren pre nego što sirena pomoćnika zapisničara označi kraj TTO-a. Naravno, ako postoji neki problem u radu pomoćnika zapisničara, drugi sudija mora, i u tom pogledu, da proverava njegov/njen rad.

2. Postupak zamene

2.1 Drugi sudija stoji između stuba i zapisničkog stola i – osim ako zapisničar ukaže na to da je zamena nepravilna – pokazuje znak (ukrštanje ruku) igračima, da se zamene na bočnoj liniji.

U slučaju višestrukih zamena, drugi sudija će sačekati znak rukom od strane zapisničara, da je prethodna zamena registrovana i onda će nastaviti sa sledećom zamenom.

2.2 Višestruke zamene se izvršavaju jedna po jedna: prvo jedan par igrača – jedan igrač koji napušta teren i rezervni igrač koji ulazi, zatim druga, i tako redom, kako bi se zapisničaru omogućilo da sve upiše i proveri ih jednog po jednog. Međutim, ukoliko se, u trenutku zahteva za višestruku zamenu, neki od igrača-zamena ne nalazi blizu zone za zamene, spreman da uđe na teren, njegova/njena zamena mora biti odbijena, bez sankcija. Stoga, igrači koji ne učestvuju ni u jednoj zameni, moraju ostati izvan zone za zamene.

2.3 Veoma je bitno osigurati da se igrači kreću brzo i mirno.

Novi metod vršenja zamena ima za cilj da održi tok utakmice i da izbegne odugovlačenje za vreme postupka zamene.

U skladu sa novim metodom, slučaj sankcija za odugovlačenje, kad rezervni igrači nisu spremni da uđu u igru, bi trebalo da bude sveden na minimum.

Odgovornost je drugog sudije i zapisničara da ne koriste pištaljku, odnosno sirenu, ako rezervni igrač nije propisno spreman (Pravila 15.10.3.a i 15.10.4). Ako nije došlo do odugovlačenja, zahtev za zamenu treba da bude odbijen od strane drugog sudije, bez sankcija.

3. Kada se igrač povredi, drugi sudija mora da zahteva da bude izvršena zamena. U slučaju ozbiljne povrede, sudije treba da zaustave igru i da dozvole medicinskom osoblju da uđe na teren. Izuzetna zamena, izazvana povredom, može da bude slobodno izvršena od strane ekipe, bez obzira na „ograničenja za zamene“ i u njoj može učestvovati bilo koji igrač koji nije bio na terenu u trenutku povrede (Pravilo 15.7). Treba obratiti pažnju na pravilo koje navodi da povređeni igrač, zamenjen izuzetnom zamenom, nema pravo povratka u igru na toj utakmici. Izuzetna zamena se, ni u kom slučaju, ne može računati u pravilne zamene.

Sudije moraju jasno da razlikuju nepravilnu zamenu (kada ekipa izvrši nepravilnu zamenu, igra se nastavi, a zapisničar/drugi sudija to nije primetio, Pravilo 15.9) i traženje nepravilne zamene, za koju, u trenutku zahteva, zapisničar, ili drugi sudija, uviđa da je nepravilna (Pravilo 16.1.3) i koja mora biti odbijena i kažnjena sankcijom za odugovlačenje.

4. Zahtev za zamenu pre početka seta se dozvoljava i upisuje se kao regularni prekid igre u tom setu. U tom slučaju, trener bi trebalo da uputi zahtev za zamenu zvaničnim znakom rukom.

5. Sudije moraju dobro da prouče i razumeju pravilo vezano za „neosnovani zahtev“ (Pravilo 15.11):

- šta znači „neosnovani zahtev“

- koji su tipični slučajevi
- koji postupak treba sprovesti u takvim slučajevima
- šta treba uraditi ako ekipa ponovi takav zahtev na istoj utakmici.

Za vreme utakmice, prvi sudija mora da proveri da li drugi sudija pravilno primenjuje pravilo koje se tiče „neosnovanog zahteva“.

Drugi sudija mora da osigura da se svaki „neosnovani zahtev“ upiše u poseban odeljak za to u zapisniku.

6. Mora se napraviti razlika između „promene igrača sa Liberom“ (Pravilo 19.3.2) i normalne zamene, koju mora da odobri drugi sudija, ili zapisničar, i da je unese u zapisnik (Pravila 15.5-15.10). Pomoćnik zapisničara upisuje promene igrača sa Liberom, kao i ponovno određivanje Libera, u poseban zapisnik, specijalno napravljen u ovu svrhu (R-6), tako da se broj igrača, kojeg Libero menja, zna u svakom trenutku. (kada se koristi elektronski zapisnik, zapisničar i pomoćnik zapisničar moraju da sarađuju na prepoznavanju i upisivanju promene igrača sa Liberom).

Pravilo 16 – Odugovlačenja igre

1. Sudija mora biti savršeno upoznat sa principima, svim vrstama odugovlačenja i sankcijama za odugovlačenje. Štaviše, on/ona mora da zna tačnu razliku između neosnovanog zahteva i odugovlačenja.
2. Sudije treba da spreče sva namerna i nenamerna odugovlačenja od strane ekipa.

Primer odugovlačenja:

Igrač odugovlači nastavak igre, traženjem dozvole od sudije da zategne pertle na obući. To se odmah sankcioniše, prvi put kada se dogodi, „sankcijom za odugovlačenje“.

Glavni uzroci odugovlačenja (između ostalog):

- zamene
- tajm-auti
- brisanje podloge

Kada bilo koji igrač traži od sudije vreme da zaveže pertlu, to pokazuje njegovu nameru za odugovlačenjem igre i mora biti kažnjen „sankcijom za odugovlačenje“.

3. Sankcije za odugovlačenje su sankcije za ekipu, ne za pojedinačno ponašanje člana ekipe; to je slučaj i kada jedan član ekipe izazove odugovlačenje.
4. Treba obratiti pažnju na činjenicu da se „opomena za odugovlačenje“ sada pokazuje znakom rukom (broj 25), sa žutim kartonom i da mora da se upiše u zapisnik, u deo za sankcije, u kolonu „W“. Međutim, za „kaznu za odugovlačenje“ se pokazuje crveni karton i takođe se upisuje u zapisnik, u deo za sankcije, u kolonu „P“.
5. Brisanje poda

Osnovna svrha ovog postupka je da se osigura bezbednost igrača i normalan tok igre i da se izbegne da igrači sami brišu podlogu.

5.1 Brisači poda i njihova oprema

5.1.1 Brisači poda

Četiri brisača za svako polje x 2 polja = ukupno 8 brisača. Brisači moraju biti dobro obučeni za svoj zadatak; bilo bi dobro da su u pitanju osobe koje imaju odbojkaškog iskustva.

5.1.2 Oprema brisača poda

- Šest džogera, dužine jedan metar.
- Po tri džogera u blizini svakog prostora za zagrevanje.
- Osm apsorbujućih peškira (minimalno 40x40cm, maksimalno 40x80cm); Četiri (2-2) moraju biti dostupna i nalaziti se blizu zapisničkog stola, a četiri (2-2) pored brisača koji sede na malim stolicama.

5.1.3 Položaj brisača (Dijagram A)

5.1.3.1 Jedan brzi brisač za svako polje (ukupno 2), iza drugog sudije, koji sedi na petama (spreman da otrči do mokrog mesta).

5.1.3.2 Tri brisača blizu svakog prostora za zagrevanje (ukupno 6), koji sede na malim stolicama (1 brzi brisač i 2 obična brisača).

5.1.3.3 Brisači moraju da imaju u vidu činjenicu da ne smeju da zaklanjaju reklamne panele koji okružuju teren, bez obzira na svoj položaj, naročito iza platforme prvog sudije.

5.2 Kako se briše teren za igru

Da bi osigurao kontinuitet igre i sprečio taktike za odugovlačenje, FIVB je doneo sledeće odluke:

5.2.1 Za vreme tajm-auta, Tehničkih tajm-auta i pauza:

Tri brisača brišu svako polje kao posebnu jedinicu. Tri brisača, koji se nalaze blizu prostora za zagrevanje, moraju doneti tri džogera do bočne linije u prednjoj zoni, blizu drugog sudije.

Tri brisača sa svake strane terena počinju da brišu teren za igru, kao što je prikazano na odgovarajućem dijagramu (A).

5.2.2 Kada je „lopta van igre“ (između nadigravanja), ako je neophodno:

5.2.2.1 Kada god brzi brisač primeti vlažno mesto na terenu, on/ona podiže ruku, signalizira vlažno mesto i čeka kraj nadigravanja. Odmah nakon što sudija dosudi zviždukom da je lopta „van igre“, samo brisač(i) (najviše 2 po polju), koji su podigli svoje ruke (sa dva peškira), treba da otrče do vlažnog mesta. Po jedan brisač koji sedi iza drugog sudije, vodiće računa o prednjoj zoni terena sa svake strane.

Dva brza brisača, koji sede pored prostora za zagrevanje, moraju stalno da prate zadnji deo terena, kako bi otrčali do vlažnog mesta čim sudija dosudi da je lopta „van igre“.

Ako postoji više od jednog vlažnog mesta za jednog brisača, prioritet imaju vlažna mesta u okviru prednje zone. Vlažna mesta u zadnjem delu terena, ili izvan njega, su druga na listi prioriteta.

- 5.2.2.2 Odmah nakon brzog brisanja, brisači moraju da se vrate na svoje položaje, trčeći sa terena najkraćim putem.
- 5.2.2.3 Vreme za brisanje vlažnog mesta ne sme da prelazi 6 do 8 sekundi, od trenutka kad se nadigravanje završi, sudijskim zviždukom, do zvižduka prvog sudije za sledeći servis. Brisači ne smeju izazivati odugovlačenja igre.
- 5.2.2.4 Sudije nisu uključene u akcije brisača. Međutim, prvi sudija ima pravo da reguliše akcije brisača, samo onda kada brisači ometaju igru, ili kada ne obavljaju svoj posao kako treba.
- 5.2.2.5 Igrači i treneri nemaju pravo da traže od brisača da obrišu vlažno mesto, ili da utiču na njih tokom brisanja.

5.3 Odgovornosti igrača

Ukoliko igrači, na sopstveni rizik, brišu pod svojim malim peškirim, prvi sudija ne treba da čeka da završe sa brisanjem i igrači se vrate na svoje pozicije. Ako nisu na svojim mestima u trenutku servisnog udarca, odgovarajući sudija će dosuditi pozicionu grešku.

5.4 Odgovornosti članova Žirija

Ako to nalažu okolnosti i ako se klizavi deo zone napada vidi, predsednik Žirija (i samo on/ona) ima pravo da zatraži od drugog sudije da pozove brisače da uđu u teren, kada je lopta van igre. U ovom slučaju, oni će utrčati na teren sa velikim peškirim i obrisati klizavi deo zone napada, na koji ih uputi drugi sudija. Čim se to završi, odmah se vraćaju na svoja mesta.

Pravilo 17 – Izuzetni prekidi igre

- Ukoliko povređeni igrač ne može biti pravilno zamenjen, trener ima pravo da zahteva izuzetnu zamenu, sa bilo kojim igračem koji se ne nalazi na terenu, osim Libera i igrača umesto koga je ušao; u tom slučaju, povređeni igrač nema pravo povratka u igru do kraja utakmice.
- Ako povređeni igrač ne može biti zamenjen ni pravilno ni izuzetno, igraču se dozvoljava tri minuta za oporavak, ali ne više od jednom za istog igrača na utakmici.

Pravilo 18 – Pauze i promena polja

1. Za vreme pauza, igrači mogu koristiti lopte, *osim onih za igru*, za zagrevanje u slobodnoj zoni.
2. U odlučujućem setu, čim ekipa koja vodi osvoji 8. poen, ekipe menjaju polja (ako osmi poen osvoji ekipa koja prima servis, ta ekipa mora da izvrši rotaciju nakon promene polja, pre svog servisa – to moraju proveriti zapisničar i sudije).
3. Za vreme pauza, svih pet lopti ostaju u posedu skupljača lopti broj 1, 2, 4, 5 i 6. Oni ne smeju da ih daju igračima za zagrevanje. Pre odlučujućeg seta, drugi sudija daje loptu igraču koji prvi servira u tom setu. Za vreme tajm-auta i zamena i za vreme promene polja, u odlučujućem setu, na osmom poenu, drugi sudija ne uzima loptu. Ona ostaje kod skupljača lopti.

Pravilo 19 – Libero

1. U slučaju da ekipa ima dva Libera, aktivni Libero bi trebalo da bude upisan u prvu od dve specijalne linije rezervisane za Libera, obavezno pre nego što trener potpiše zapisnik.
2. Ako trener želi da zameni aktivnog Libera rezervnim Liberom, postupak je isti kao kod promene igrača sa Liberom.
Nepravilnu promenu igrača sa Liberom bi trebalo tretirati na isti način kao nepravilnu zamenu igrača.
3. U slučaju povrede aktivnog Libera, pri čemu na spisku ekipe nema drugog Libera, ili je drugi Libero (koji je u tom trenutku u igri) povređen, trener može odrediti da novi Libero bude jedan od igrača (osim igrača umesto koga je ušao Libero) koji nije na terenu *u trenutku ponovnog određivanja* (Pravilo 19.4.2)
Postupak će biti sličan postupku promene igrača sa Liberom, ako se novo određivanje izvrši odmah nakon povrede, ili sličan postupku zamene igrača, ako se izvrši kasnije u toku igre. To treba obaviti uz što manje formalnosti, tako što će trener/kapiten u igri potvrditi donetu odluku, saopštavajući je sudijском kolegijumu.
4. Obratite pažnju na razliku između izuzetne zamene povređenog igrača i ponovnog određivanja povređenog Libera.
Kada se povredi regularni igrač i ne postoji mogućnost pravilne zamene, bilo koji igrač koji nije na terenu u trenutku povrede (izuzev Libera i igrača kojeg je on promenio) *može zameniti* povređenog igrača.
Uporedite ovaj postupak sa ponovnim određivanjem Libera, kada bilo koji igrač koji nije na terenu u trenutku ponovnog određivanja (osim igrača koji je promenio aktivnog Libera, ili originalnog aktivnog Libera koji je prethodno bio proglašen nesposobnim za igru) može da postane novi Libero! Treba imati u vidu činjenicu da je ponovno određivanje Libera opcija koju trener može da iskoristi, ali i ne mora.
5. Kako bi na pravi način razumeli značenje Pravila 19.3.2, sudije treba da obrate pažnju na razliku između teksta Pravila 25.2.2.2, koje navodi da zapisničar mora da signalizira svaku grešku u redosledu serviranja odmah nakon servisnog udarca i Pravila 26.2.2.2, koje navodi da pomoćnik zapisničara mora da obavesti sudije o svakoj pogrešnoj promeni Libera, ali se ne pominje „nakon servisnog udarca“. To znači da bi pomoćnik zapisničara trebalo da obavesti sudije o nepravilnoj promeni Libera odmah kada se ona dogodi, a Pravilo 7.7.2 se primenjuje samo u slučaju kada pomoćnik zapisničara propusti da obavesti sudije i nadigravanje (ili više njih) se odigra.
6. Za FIVB takmičenja, dozvola da se povređeni Libero vrati u tu utakmicu, biće razmatrana od strane Kontrolnog komiteta određenog takmičenja.
7. Libero može biti proglašen nesposobnim za igru iz bilo kog razloga (povrede, bolesti, isključenja ili odstranjenja) od strane trenera ili, u odsustvu trenera, od strane kapitena u igri.

Pravilo 20 – Pravila ponašanja

Pravilo 21 – Nedoovoljeno ponašanje i sankcije

1. Neophodno je ozbiljno proučiti ova pravila, kako bi se razumeo njihov duh, tekst i skala sankcija za nedovoljeno ponašanje.
2. Važno je zapamtiti da se, prema Pravilu 21.2.1, učesnici moraju ponašati sa poštovanjem i učtivo i prema članovima Kontrolnog komiteta, svojim saigračima i gledaocima. Sudija ne sme da ignoriše ovo.
3. Pravilo 21.1 se bavi „manjim prekršajima” pravila o ponašanju, koji nisu predmet sankcionisanja. Dužnost je prvog sudije da spreči ekipe da dođu do nivoa koji se sankcioniše, što se sprovodi na dva nivoa: prvi nivo upućivanjem usmene opomene preko kapitena u igri (nema kartona, ne upisuje se u zapisnik). Drugi nivo je upotrebom žutog kartona članu ekipe. Ova opomena nije sankcija, već znak da je član ekipe (samim tim i ekipa) dostigao nivo za sankcionisanje na toj utakmici. Ova opomena nema trenutne posledice (ali se upisuje u zapisnik). Prvi sudija ovde ima mogućnost za izvesnu fleksibilnost.
4. Pravilo 21.2 se bavi „prekršajima koji se sankcionišu”. Prema ovom pravilu, uvredljivo ili agresivno ponašanje se ozbiljno kažnjava. Ono se upisuje u zapisnik, shodno skali sankcija. Princip je da ponavljanje takvog ponašanja u istoj utakmici dovodi do strožih kazni za svaki naredni prekršaj.
5. Praktična primena na članove ekipa, za nedovoljeno ponašanje koje se sankcioniše, po odluci prvog sudije:

5.1 Član ekipe koji je na terenu:

Prvi sudija mora da dâ znak pištaljkom (obično kada je lopta van igre, ali u najbržem mogućem roku kada je prekršaj ozbiljan). On/ona onda zahteva od kažnjenog igrača da pride sudijskoj platformi. Kada igrač/igračica pride sudijskoj platformi, prvi sudija pokazuje odgovarajući karton/kartone, govoreći na engleskom: "I give you a penalty", ili "I expel/disqualify you" („Kažnjen si”, ili „Izbačen/odstranjen si”).

Drugi sudija to registruje i odmah daje instrukcije zapisničaru da upiše odgovarajuću sankciju u zapisnik.

Ukoliko zapisničar, na osnovu informacija iz zapisnika, ustanovi da odluka prvog sudije nije dozvoljena na osnovu *Zvaničnih pravila odbojke*, t.j. nije u skladu sa skalom sankcija, odmah mora obavestiti drugog sudiju o tome. Drugi sudija, zatim, nakon što proveri savet zapisničara, obaveštava o tome prvog sudiju. Prvi sudija onda mora da promeni svoju prvobitnu odluku. Ukoliko prvi sudija ne prihvati primedbe zapisničara i drugog sudije, zapisničar mora uneti odluku prvog sudije u zapisnik u rubriku „Primedbe”.

5.2 Član ekipe koji nije na terenu:

Prvi sudija mora da dâ znak pištaljkom, pozove kapitena u igri do svoje platforme i kaže na engleskom, pokazujući odgovarajući karton/kartone: "I give player number... (or the coach, etc.) a penalty, or I expel/disqualify player number... (or the coach, etc.)". („Igrač broj... (ili trener, itd.) je kažnjen, ili isključen/odstranjen”). Kapiten u igri mora da obavesti člana ekipe koji je u pitanju i on/ona mora da *ustane* i prihvati sankciju *podizanjem ruke*.

Dok je ruka člana ekipe podignuta, prvi sudija jasno pokazuje karton/kartone, tako da sankciju vide ekipe, drugi sudija, zapisničar i publika.

5.3 Primena sankcija između setova:

U slučaju kazne, prvi sudija bi trebalo da pokaže karton (crveni karton) na početku sledećeg seta. Ako se to dogodi za vreme TTO-a, rukovalac semaforom će promeniti rezultat nakon isteka TTO-a.

U slučaju isključenja ili odstranjenja, prvi sudija odmah treba da pozove kapitena u igri, kako bi obavestio odgovarajućeg trenera o vrsti sankcije (kako bi sprečio duplo kažnjavanje ekipe), što će formalno biti praćeno kartonima (crveni i žuti karton zajedno za isključenje i odvojeno za odstranjenje) na početku sledećeg seta.

6. Za vreme igre, sudije moraju voditi računa o disciplinskom aspektu, primenjujući odlučno sankcije za nedozvoljeno ponašanje igrača, ili drugih članova ekipa. Sudije stalno treba da imaju na umu da se njihova funkcija sastoji od procenjivanja igračkih akcija, a ne od jurenja sitnih individualnih grešaka.

Važno je da sudije, igrači i treneri nauče razliku između sankcija za nesportsko ponašanje i za odgovlačenje i njihovih znakova rukom!

Pravilo 22: Sudijski kolegijum i postupci

1. Veoma je važno da sudije signaliziraju kraj nadigravanja samo ukoliko se ispune sledeća dva uslova:
 - Da su sigurni da je greška učinjena, ili da je došlo do spoljašnjeg ometanja
 - Da su odredili vrstu greške.
2. Da bi obavestili ekipe o prirodi učinjene greške, koju su dosudili (za publiku, tv gledaoce, itd), sudije *moraju* da koriste zvanične sudijske znake (vidi Pravila 22.2 i 28.1). Samo ovi znaci i nijedni drugi (nacionalni ili lični znaci rukom, ili načini njihovog pokazivanja) se mogu koristiti!
3. Zbog ubrzavanja igre, može doći do problema i sudijskih grešaka. Da bi se to sprečilo, sudijski kolegijum mora usko da saraduje; nakon svake akcije u igri, trebalo bi da se pogledaju, kako bi potvrdili svoju odluku.

Pravilo 23 – Prvi sudija

1. Prvi sudija mora uvek da saraduje sa drugim zvaničnim licima (drugim sudijom, zapisničarom, linijskim sudijama). Mora da im dozvoli da rade u okviru svojih ovlašćenja i nadležnosti. Trebalo bi da obavlja svoje funkcije stojeći.

Na primer: nakon zvižduka za kraj nadigravanja, odmah bi trebalo da pogleda u druga zvanična lica (i tek onda pokaže svoju konačnu odluku, zvaničnim sudijskim znakom):

- Kada odlučuje da li je lopta bila unutra ili u autu, treba uvek da pogleda linijskog sudiju koji je zadužen za liniju koja je blizu mesta gde je lopta pala (iako prvi sudija nije linijski sudija, on/ona, prirodno, ima pravo, ako je potrebno, da nadgleda, čak i ispravi svoje kolege).
- Za vreme utakmice, prvi sudija mora često da gleda drugog sudiju (ako je moguće, nakon svakog nadigravanja, a takođe i pre svakog zvižduka za izvođenje servisa), koji

je okrenut prema njemu/njoj, kako bi video da li on/ona signalizira grešku ili ne (t.j. četiri kontakta, dvostruki dodir, itd.).

2. Pitanje da li je loptu koja odlazi „u aut“ prethodno dodirnula ekipa koja prima loptu (t.j. bloker ekipe koja prima loptu, itd.), proveravaju prvi sudija i linijske sudije. Ipak, prvi sudija donosi konačnu odluku, zvaničnim sudijskim znakom, nakon što vidi znake ostalih članova svog sudijskog kolegijuma (sudija nikada ne sme pitati igrača da li je dodirnuo loptu ili nije).
3. On/ona mora uvek da osigura da drugi sudija i zapisničar imaju dovoljno vremena da obave svoje administrativne poslove, na primer, da li zapisničar ima dovoljno vremena da proveri da li je zahtev za zamenu pravilan i da je upiše. Ukoliko prvi sudija ne dozvoli dovoljno vremena svojim kolegama da obave svoj posao, zapisničar i drugi sudija neće moći da prate sledeću fazu utakmice, što će rezultirati mnogobrojnim greškama članova sudijskog kolegijuma. Ukoliko prvi sudija ne odobri dovoljno vremena za kontrolisanje i upisivanje činjenica, drugi sudija mora da prekine nastavak utakmice zviždukom.
4. Prvi sudija može da promeni svaku odluku svojih kolega, kao i svoju ličnu. Ukoliko je doneo/la odluku (zviždukom), a onda uvideo/la da su kolege (drugi sudija, linijske sudije ili zapisničar), na primer, donele drugačiju odluku:
 - Ukoliko je siguran/na da je u pravu, može ostati pri svojoj odluci;
 - Ukoliko uvidi da je pogrešio/la, može promeniti svoju odluku;
 - Ukoliko utvrdi da su se greške dogodile u isto vreme od strane obe ekipe (igrača), treba da signalizira da se nadigravanje ponovi;
 - Ukoliko smatra da je odluka drugog sudije, na primer, pogrešna, može da je promeni. Na primer, ako je drugi sudija dosudio/la pozicionu grešku ekipe koja prima servis, ali prvi sudija, odmah, ili nakon protesta od strane kapitena u igri, utvrdi da je pozicija bila u redu, on/ona ne treba da prihvati odluku drugog sudije i može da naredi da se nadigravanje ponovi.
5. Ukoliko prvi sudija primeti da neko od drugih zvaničnih lica ne zna svoj posao, ili nije objektivan, mora ga zameniti.
6. Samo prvi sudija može da dodeljuje sankcije za nedozvoljeno ponašanje i odugovlačenje – drugi sudija, zapisničar i linijske sudije nemaju ovo pravo. Ako neko od zvaničnih lica, osim prvog sudije, primeti neregularnost, treba to da signalizira i da ode do prvog sudije, kako bi ga/je obavestio o činjenicama. Samo prvi sudija dodeljuje sankcije.
7. Prvi sudija proverava i potpisuje zapisnik na kraju utakmice (Vidi i postupke sudija nakon utakmice, tačka 3, strana 23).

Pravilo 24 – Drugi sudija

1. Drugi sudija mora da ima iste sposobnosti kao prvi sudija: on/ona će zameniti prvog sudiju u slučaju odsustva, ili u slučaju da prvi sudija postane nesposoban da obavlja svoj posao.
2. Obaveze i prava drugog sudije su jasno naglašena u ovom Pravilu. On/ona bi trebalo dobro da prouči nadležnosti drugog sudije, naročito u kojim slučajevima drugi sudija „odlučuje, zviždukom dosuđuje i pokazuje grešku“ za vreme utakmice (vidi Pravilo 24.3.2).
3. U slučaju da odluku donese prvi sudija, više nije potrebno da drugi sudija ponavlja znake prvog sudije.

4. Za vreme akcija na mreži, drugi sudija mora da se koncentriše na kontrolisanje nedozvoljenog dodira mreže, celom njenom dužinom, na strani ekipe koja blokira, na nedozvoljeni prelaz preko srednje linije i na nedozvoljene akcije u igri na strani bloka (ekipe koja prima loptu).
Mora se obratiti pažnja na promenu pravila koje se tiče dodira mreže od strane igrača. Moto novog teksta pravila je da dodir mreže **nije greška**. Samo ukoliko dodir mreže od strane igrača ometa igru, to je greška.
5. Drugi sudija mora, takođe, pažljivo da proveri, pre, ili za vreme utakmice, da li su igrači na pravilnim pozicijama, na osnovu „početnih postava“ ekipa. U ovom poslu, drugom sudiji pomaže zapisničar, koji mu/joj govori koji igrač mora da bude u poziciji 1 (server). Na osnovu ove informacije, okrećući listić u pravcu kazaljke na satu u svojoj ruci, drugi sudija može tačno da utvrdi pravilan redosled rotacije (poziciju) svake ekipe. Kada proverava pozicije, treba da stoji u poziciji 2 sa svoje leve strane i u poziciji 4 sa desne strane, redom. Pomoću informacije o igraču na koga je ukazao zapisničar, okretanjem prema mreži, može da locira i druge igrače, prateći redosled naznačen na listiću za postavu, polazeći od igrača u poziciji 1. On ne bi trebalo, ni usmeno ni fizički, da usmerava igrače ka njihovim pravilnim pozicijama. Ukoliko postoji neslaganje između pozicije igrača na terenu i one na listiću za postavu, drugi sudija bi trebalo da pozove kapitena u igri ili trenera, kako bi im potvrdio pravilnu poziciju igrača.
6. Drugi sudija mora da obrati pažnju na činjenicu da slobodna zona uvek mora da bude slobodna, bez ikakvih prepreka, koje mogu da prouzrokuju povredu člana ekipe (flašice za vodu, komplet za prvu pomoć, tablice za zamene, itd.).
7. Za vreme tajm-auta i Tehničkih tajm-auta, drugi sudija ne sme da bude u statičnom položaju. Drugi sudija može da usmeri svoje kretanje prema:
 - Brisačima, kako bi osigurao da stižu na svoje pozicije na vreme, kao grupa.
 - Ekipama, kako bi osigurao da stoje u blizini klupa.
 - Zapisničaru, kako bi kontrolisao njegov/njen rad.
 - Pomoćniku zapisničara, kako bi dobio informacije o položaju Libera.
 - Brisačima, ponovo, da proveri njihov rad.
 - Prvom sudiji, da dobije/pruži informaciju, ako je potrebno.
 - Ekipama, kako bi sprečio pokušaj da se vrate na teren pre završetka tajm-auta, i kako bi ustanovio da li se Libero sprema na pokušaj „sakrivene promene“.
8. Na kraju utakmice, drugi sudija mora da proveri i potpiše zapisnik (Vidi i postupke sudija nakon utakmice, tačka 3, strana 23).

Rezervni sudija

Sledeće aktivnosti spadaju u odgovornosti rezervnog sudije:

1. Zamenjuje drugog sudiju, u slučaju odsustva, ili u slučaju da postane nesposoban/na da obavlja svoj posao, ili u slučaju da drugi sudija postane prvi sudija.
2. Kontroliše tablice za zamene, pre utakmice i između setova.
3. Proverava rad sirena, pre i između setova, ako postoji neki problem.
4. Pomaže drugom sudiji u oslobađanju slobodne zone i kaznenog prostora.

5. Kontroliše igrače-zamene u prostoru za zagrevanje i na klupi, kao i članove ekipe poslate u kazneni prostor.
6. Donosi drugom sudiji četiri lopte za igru, odmah nakon predstavljanja početnih postava ekipa.
7. Daje drugom sudiji lopte za igru, kada on/ona završi sa proveravanjem početnih pozicija igrača.
8. Pomaže drugom sudiji, kontrolišući rad brisača.

Pravilo 25 – Zapisničar

1. Rad zapisničara je veoma značajan, naročito za vreme međunarodnih utakmica, gde su članovi sudijskog kolegijuma i ekipa iz različitih zemalja. Sve međunarodne sudije i linijske sudije moraju znati da popune zapisnik i, ako je potrebno, moraju biti u stanju da obavljaju posao zapisničara.
2. Zapisničar:
 - 2.1 Mora da proveri – nakon što dobije listiće sa postavama i pre počeka svakog seta – da se brojevi sa listića za postavu nalaze i na spisku članova ekipe u zapisniku (ako to nije slučaj, mora to prijaviti drugom sudiji).
 - 2.2 Prijavljuje drugom sudiji drugi tajm-aut i petu i šestu zamenu svake ekipe (koji ih, zatim, prijavljuje prvom sudiji i treneru).
 - 2.3 Mora veoma pažljivo da učestvuje u procesu vršenja zamena:
 - 2.3.1 Drugi sudija, nakon što odobri zamenu zviždukom, ili uvidi da je zamena odobrena sirenom zapisničara, odlazi u poziciju između stuba i zapisničkog stola, odakle može da vidi igrače koji se menjaju i zapisničara. Igrač-zamena, koji ulazi u igru, dolazi do bočne linije, sa odgovarajućom tablicom za zamene. Ukoliko zapisničar ne ukaže na to da je zamena nepravilna, drugi sudija dozvoljava zamenu igrača, znakom prekrštanja ruku.
 - 2.3.2 Kada drugi sudija vidi znak rukom zapisničara za „u redu“, odlazi na svoju poziciju, kako bi otpočelo novo nadigravanje i ponavlja ovaj znak prvom sudiji, koji sada ima pravo da dâ znak pištaljkom za sledeći servis. U tom trenutku, zapisničar mora da se skoncentriše da proveri da li igrač koji izvodi servisni udarac sledi redosled rotiranja ili ne. Ako ne sledi, on/ona mora odmah prekinuti igru, pritiskanjem sirene, ali ne pre nego što se servis izvede. Drugi sudija mora da ode do zapisničkog stola da proveri odluku zapisničara i obavesti ekipe i prvog sudiju o situaciji.
 - 2.3.3 Zapisničar mora da osmotri rezervnog igrača u zoni za zamene i da uporedi broj na njegovom dresu i broj na tablici u njegovoj ruci sa onima u početnim postavama i zamenama u zapisniku. Ukoliko otkrije da je zahtev nepravilan, automatski pritiska sirenu, podiže jednu ruku, pomerajući je i kaže: „Zahtev za zamenu je nepravilan“. U tom slučaju, drugi sudija mora odmah da ode do zapisničkog stola i proveri, na osnovu podataka u zapisniku, (ne)pravilnost zahteva. Ako je potvrdio nepravilnost, drugi sudija mora odbiti zahtev. Prvi sudija mora da sankcioniše ekipu, dodeljivanjem sankcije za odugovlačenje.

Zapisničar upisuje sankciju za odugovlačenje u odgovarajuću kolonu u zapisniku. Drugi sudija mora da kontroliše upisivanje ove sankcije u zapisnik.

- 2.3.4 U slučaju da ekipa zatraži više od jedne zamene, mora biti obavljen jedan po jedan postupak zamene, tako da zapisničar ima vremena da registruje svaku od njih posebno. Zapisničar mora da primenjuje isti postupak za svaku zamenu. Zapisničar gleda u broj na tablici i broj na dresu igrača koji se menja. Ako je zamena pravilna, zapisničar upisuje zamenu u zapisnik, a onda pokazuje da je upisivanje završeno, podizanjem obe ruke. **Zapamtite, ovo važi za sve zamene.**

- 2.4 Upisuje sankcije u zapisnik isključivo po instrukciji drugog sudije.
- 2.5 Mora da upiše primedbu ukoliko se igrač povredi i napusti igru pravilnom ili izuzetnom zamenom. Primedba mora da sadrži broj povređenog igrača, set u kome se povreda dogodila i rezultat u trenutku povrede.

Pravilo 26 – Pomoćnik zapisničara

1. Pomoćnik zapisničara sedi blizu zapisničara i, u slučaju da zapisničar postane nesposoban/na da nastavi svoj posao, on/ona ga menja.
2. Odgovornosti pomoćnika zapisničara su:
 - 2.1 Popunjava List za kontrolu Libera (R-6) i proverava da li su pravilne promene u kojima učestvuje Libero tokom utakmice.
 - 2.2 Meri vreme Tehničkog tajm-auta (pritiska sirenu kad počne da meri dužinu TTO i pritisne sirenu označavajući kraj TTO).
 - 2.3 Upravlja ručnim semaforom, na zapisničkom stolu.
 - 2.4 Proverava da li semafor u hali pokazuje tačan rezultat publici. Ako ne, ispravlja grešku.
 - 2.5 Za vreme tajm-auta i Tehničkih tajm-auta, obaveštava drugog sudiju o položaju Libera, u svakoj ekipi, koristeći znak rukom za „u igri“ ili „van igre“, po jednom rukom za svaku ekipu.
 - 2.6 Odmah nakon završetka svakog seta, prosleđuje predsedniku Žirija informaciju o trajanju seta, kao i vremenu početka i završetka utakmice, u pisanom obliku.
 - 2.7 Kada je potrebno, pomaže zapisničaru pritiskanjem sirene za odobravanje i objavljivanje zahteva za zamenu.
3. Ime pomoćnika zapisničara mora biti upisano u zapisnik i on/ona mora, na kraju utakmice potpisati zapisnik.

Pravilo 27 – Linijske sudije

1. Posao linijskih sudija je vrlo bitan, posebno za vreme međunarodnih utakmica visokog kvaliteta. Svi kandidati za međunarodne sudije i međunarodne sudije moraju znati da obavljaju posao linijskih sudija, za slučaj da budu delegirani kao linijske sudije na međunarodnim utakmicama.

2. Organizatori moraju obezbediti jednoobrazne zastavice za svakog linijskog sudiju. Boja zastavice mora biti kontrastna u odnosu na podlogu. Na FIVB svetskim i zvaničnim takmičenjima, boja zastavica bi trebalo da bude crvena ili žuta.
3. Linijske sudije:
 - 3.1 Moraju biti prisutne u uniformi, u prostoru za igru, ili u prostoriji za alko-test, 45 minuta pre početka utakmice.
 - 3.2 Moraju dobro da poznaju svoj posao i kada se koristi samo dvoje linijskih sudija, (vidi Dijagram 10 u *Zvaničnim pravilima odbojke*).
 - 3.3 Od linijskog sudije se zahteva da pokazuje svaku grešku koja se dogodi u blizini njegove linije, kao i greške koje se dogode u trenutku servisnog udarca.
 - 3.4 Ako lopta dodirne antenu, prelazi preko nje, ili izvan nje, u protivnički teren, linijski sudija najbliži putanji lopte mora signalizirati grešku.
 - 3.5 Greške moraju biti jasno pokazane, da bi se nesumnjivo osiguralo da prvi sudija vidi znak.
4. Linijske sudije bi trebalo da se opuste između nadigravanja.
5. Linijske sudije bi trebalo da napuste svoju poziciju za vreme tajm-auta i tehničkih tajm-auta i stanu u odgovarajuće uglove prostora za igru.

Pravilo 28 – Zvanični znaci

1. Sudije moraju da koriste samo zvanične znake rukom. Treba izbegavati korišćenje bilo kakvih drugih znakova, i koristiti ih samo kad je apsolutno neophodno da članovi ekipe shvate odluke sudija.
2. Kada grešku dosudi prvi sudija, drugi sudija ne ponavlja zvanične znake prvog sudije. Međutim, ukoliko grešku dosudi drugi sudija, on/ona pokazuje ekipu koja treba da servira, prateći zvanični znak prvog sudije.

Kada drugi sudija dosuđuje grešku (npr. dodir mreže od strane igrača) mora voditi računa da znak rukom pokazuje na strani na kojoj je greška učinjena (Pravilo 28.1). Na primer, ako igrač iz ekipe koja je sa njegove desne strane dodirne mrežu i sudija dosudi grešku, zvanični znak ne treba pokazivati kroz mrežu, stojeći na strani druge ekipe, već sudija mora da se pomeri da bi znak pokazao na strani ekipe koja je učinila grešku.
3. Sudije moraju brzo da dosuđuju, sa sigurnošću u pokazivanju grešaka (Pravila 22.2, 23.3 i 24.3), uzimajući u obzir dva sledeća faktora:
 - 3.1 Sudije ne treba da dosude grešku kada to od njih zahtevaju publika ili igrači,
 - 3.2 Kada je potpuno siguran/na da je doneo/la pogrešnu odluku, sudija može, ili mora, ispraviti svoju grešku (ili grešku ostalih članova sudijskog kolegijuma), pod uslovom da se to učini odmah.
4. Sudije i linijske sudije treba da obrate pažnju na ispravnu primenu i korišćenje znaka „aut“ (rukom i zastavicom):
 - 4.1 Za sve lopte koje padnu „direktno u aut“, posle napada ili bloka protivničke ekipe, koristi se znak rukom/zastavicom „lopta u autu“ (znak br. 15 i LS 2).

- 4.2 Ukoliko udarac u napadu pređe mrežu i dodirne podlogu izvan terena, ali bloker, ili drugi igrač ekipe koja se brani, dodirne loptu, znak je „dodir lopte“ (znak br. 24 i LS 3).
 - 4.3 Ako lopta posle prvog, drugog, ili trećeg odigravanja ode „u aut“ na istoj strani terena, znak je „dodir lopte“ (znak br. 24 i LS 3).
 - 4.4 Ako posle udarca u napadu, lopta udari u vrh mreže i, nakon toga, padne „u aut“ na strani napadača, a bez dodira protivničkog bloka, znak je „lopta u autu“ (znak br. 15), ali odmah posle toga treba pokazati na igrača koji je napadao (da bi svi shvatili da lopta nije dodirnutu od strane blokera). Ako tako udarena lopta dodirne blok i posle toga ode „u aut“ na napadačevoj strani, prvi sudija će pokazati da je „lopta u autu“ (znak br. 15) i pokazati na blokere.
5. Kada je izveden udarac u napadu na loptu koju je Libero podigao prstima stojeći u prednjoj zoni, sudija mora da upotrebi znak br. 21 („greška udarca u napadu“) i da pokaže na Libera.
 6. Znaci zastavicom linijskih sudija su vrlo važni i sa stanovišta učesnika i publike. Prvi sudija mora proveriti znake linijskih sudija i ako nisu pravilni, može ih ispraviti.

Za vreme međunarodnih utakmica visokog kvaliteta, gde se brzina lopte prilikom napada može kretati od 100 do 120 km/h, vrlo je bitno da se linijske sudije koncentrišu na kretanje lopte, a posebno kad lopta dodiruje blok pre nego što ode „u aut“.
 7. Ako lopta ne pređe vertikalnu ravan mreže nakon trećeg udarca ekipe:
 - 7.1 Ako isti igrač, koji je odigrao poslednje odigravanje, ponovo dodirne loptu, znak je „dvostruki dodir“.
 - 7.2 Ako neki drugi igrač dodirne loptu, znak je „četiri odigravanja“.

VOĐENJE UTAKMICE

SUDIJSKI POSTUPCI – PRE, ZA VREME I NAKON UTAKMICE (pogledati i MEĐUNARODNI PROTOKOL IGRE)

1. Pre utakmice

- 1.1 Sudijski kolegijum se priprema za početak utakmice, kao što je apostrofirano u odgovarajućem Protokolu za utakmicu:
- 1.2 Zvanična lica moraju biti prisutna, u svojim sudijskim uniformama, najmanje 45 minuta pre vremena zakazanog za početak svake utakmice.
- 1.3 Prvi, drugi i rezervni sudija, kao i zapisničari i linijske sudije, treba da se podvrgnu alko-testu, koji će sprovesti medicinsko osoblje organizatora.
- 1.4 Ukoliko prvi sudija ne dođe na vreme, drugi sudija će započeti vođenje utakmice, pošto je za to tražio odobrenje od Kontrolnog komiteta.
- 1.5 Ukoliko prvi sudija ne uspe da stigne, ili ne prođe na alko-testu, ili ukoliko nije u mogućnosti da vodi utakmicu iz bilo kog medicinskog razloga, drugi sudija će voditi utakmicu kao prvi sudija, a rezervni sudija će preuzeti ulogu drugog sudije. U slučaju da ne postoji rezervni sudija, organizatori i novoodređeni prvi sudija moraju zajedno da odluče o tome ko će preuzeti ulogu drugog sudije na utakmici.

2. Za vreme utakmice

- 2.1 U trenutku servisnog udarca, prvi sudija proverava pozicije igrača ekipe koja servira, a drugi sudija proverava pozicije igrača ekipe koja prima servis. U trenutku servisa, drugi sudija mora biti na strani ekipe koja prima servis, a posle izvedenog servisa on/ona se može kretati duž bočne linije, od srednje linije, najviše do linije napada. U trenutku napada, njegova/njena pozicija treba da bude na strani ekipe koja se brani – blokira. Odnosno, tokom meča on/ona mora konstantno da menja svoju poziciju.
- 2.2 Prvi sudija drži pogled na lopti i njenom kontaktu sa igračem/ima, kao i sa opremom i predmetima. Na taj način, on/ona je zadužen/a da oceni regularnost dodira sa loptom. U trenutku udarca u napadu, on/ona gleda direktno u napadača i loptu i samo uglovima očiju može da vidi mogući pravac leta lopte. Ukoliko je lopta udarac na mreži, on/ona mora gledati u pravcu vertikalne ravni mreže.
- 2.3 Ukoliko se članovi ekipe na klupi, ili u zoni za zagrevanje, ponašaju suprotno pravilima, drugi sudija mora da informiše o tome prvog sudiju, prvom prilikom kada lopta bude van igre. Prvi sudija je odgovoran/na za izricanje kazni.
- 2.4 Kada drugi sudija zviždukom dosudi pozicionu grešku ekipe koja prima servis, odmah nakon toga mora zvaničnim znakom da pokaže da se radi o pozicionoj grešci, kao i igrače koji su je napravili.
- 2.5 U skladu sa *Pravilima igre*, kažnjava se greška koja je prva nastala. S obzirom na to da prvi i drugi sudija imaju različita polja odgovornosti, veoma je važno da svaki sudija zviždukom dosudi grešku istog trenutka kada je primeti. Zvukom pištaljke jednog od sudija, nadigravanje se završava (Pravilo 8.2 – „Lopta van igre“). Nakon zvižduka

prvog sudije, drugi sudija nema više pravo na zvižduk, zato što se nadigravanje završava prvim zviždukom pištaljke sudija. Ukoliko oboje sudija dunu u svoje pištaljke jedan za drugim – za različite greške – oni stvaraju konfuziju za igrače, publiku itd.

- 2.6 Uobičajeno je da drugi sudija (tekst pravila kaže „sudije“) odobrava tražene prekide igre, ali samo ukoliko je lopta van igre. Ukoliko drugi sudija nije primetio zahtev za prekid igre, prvi sudija može takođe da ga odobri, pomažući na taj način drugom sudiji.
- 2.7 Ukoliko, tokom utakmice, drugi sudija primeti nesportske reči i ponašanja između protivnika, u prvom trenutku kada lopta bude van igre, on/ona mora obavestiti o tome prvog sudiju, koji mora odmah nakon toga da opomene, ili sankcioniše, igrača/e, u zavisnosti od težine prekršaja.

2.8 PONOVNO PRIKAZIVANJE

Tokom Svetskih i FIVB takmičenja, domaća televizija koja vrši prenos, može tražiti „pauzu za ponovno prikazivanje“. Takođe, ukoliko su instalacije neophodne, one su urađene i odobrene od strane Organizacionog komiteta i FIVB Kontrolnog komiteta. U neophodne instalacije spada električna lampa, koja je fiksirana ispred prvog sudije i koja je povezana sa predstavnikom domaće televizije. Njenim uključivanjem se signalizira kratko zadržavanje, zbog ponovnog prikazivanja prethodne akcije.

Ovaj postupak se ne može koristiti više od 8 puta po jednom setu i ne može trajati duže od 7 sekundi, svaki.

2.9 PAUZE (Pravilo 18.1)

Pravilo kaže:

„Pauza između drugog i trećeg seta se može produžiti do 10 minuta, od strane nadležnog organa, a na zahtev organizatora.“

Tokom ove produžene pauze, ekipe i sudije moraju da napuste kontrolni prostor i da odu u svoje svlačionice. Oni se moraju vratiti na teren tri minuta pre početka trećeg seta.

Za normalne (3 minuta) pauze između setova (od 1. do 4.):

EKIPE: Na kraju svakog seta, šest igrača svake ekipe, koji su tada bili u postavi, odlaze na osnovnu liniju svog terena. Na znak prvog sudije, ekipe menjaju strane, igrači prolaze ispod mreže i idu direktno do svoje klupe za rezervne igrače.

ZAPISNIČAR: U trenutku kada sudija zviždukom označi kraj poslednjeg nadigravanja u setu, mora da startuje vreme, koje meri dužinu trajanja pauze između setova.

2'30 – Drugi sudija oglašava zviždukom, ili zapisničar sirenom.

EKIPE: Na znak drugog sudije, po šest igrača koji su registrovani kao početna postava na listićima za postavu, ulaze na teren za igru

SUDIJE: Drugi sudija proverava početne pozicije igrača, poredeći ih sa onim što je napisano na listićima za postavu i odobrava ulazak na teren aktivnom Liberu.

Nakon toga, skupljač lopti daje loptu serveru.

3'00 – Prvi sudija zviždukom daje znak za servis

Pauza pre odlučujućeg seta:

EKIPE: Na kraju seta, pre odlučujućeg seta, šest igrača svake ekipe, koji su tada bili u postavi, odlaze na osnovnu liniju svog terena. Na znak prvog sudije, ekipe idu direktno do svoje klupe.

KAPITENI: Dolaze do zapisničkog stola na žrebanje.

SUDIJE: Dolaze do zapisničkog stola, kako bi obavili žreb.

2'30 – Drugi sudija oglašava zviždukom, ili zapisničar sirenom.

EKIPE: Na znak drugog sudije, po šest igrača koji su registrovani kao početna postava na listićima za postavu, ulaze na teren za igru.

SUDIJE: Drugi sudija proverava početne pozicije igrača, poredeći ih sa onim što je napisano na listiću za postavu, odobrava ulazak na teren aktivnom Liberu i daje loptu serveru.

3'00 – Prvi sudija zviždukom daje znak za servis.

Kada vodeća ekipa osvoji osmi poen:

EKIPE: Na kraju nadigravanja, šest igrača svake ekipe, koji su tada bili u postavi, odlaze na osnovnu liniju svog terena. Na znak prvog sudije ekipe menjaju strane i bez pauze, ulaze na teren za igru.

SUDIJE: Drugi sudija proverava da li se igrači ekipa nalaze na korektnim pozicijama (koji igrač se nalazi u poziciji 1), proverava da li je zapisničar spreman za drugi deo seta i tada daje znak prvom sudiji da je sve uredi i da igra može da se nastavi.

Tokom tajm-auta, Tehničkih tajm-auta i pauza, drugi sudija govori igračima da se pomere blizu svojih klupa, kako bi ostavili slobodan prostor šestorici brisača poda.

3. Nakon utakmice:

Kako FIVB protokol zahteva, oboje sudija stoje ispred stolice prvog sudije. Igrači oba tima stoje na osnovnoj liniji, na strani svog terena. Kada prvi sudija dá znak zviždukom, oba tima prilaze bočnom linijom do sudija, rukujući se sa njima, nakon čega prolaze pored mreže, rukujući se sa protivnicima i vraćaju se do svojih klupa. Prvi i drugi sudija idu pored mreže, do zapisničkog stola, proveravaju zapisnik, potpisuju ga i zahvaljuju zapisničarima i linijskim sudijama na njihovom radu.

Ovim činom zadatak sudija nije završen! Oni moraju da provere da li se ekipe sportski ponašaju i posle zvižduka za kraj utakmice! Dokle god se ekipe nalaze u kontrolnom prostoru, svako nesportsko ponašanje nakon utakmice mora biti primećeno i saopšteno predsedniku Žirija i upisano u zapisnik, u rubriku „Primedbe“, ili u okviru posebnog izveštaja.

MEĐUNARODNI PROTOKOL IGRE

Ponudene su dve alternative, u zavisnosti od toga da li se ekipe zagrevaju pred početak utakmice u odgovarajućoj hali sa loptama i mrežom (Varijanta A), ili ne (Varijanta B)

- A. Za FIVB, svetska i zvanična takmičenja, u kojima ekipe imaju najmanje 40 minuta za zagrevanje pre početka utakmice, u sali sa mrežom, u okviru iste zgrade u kojoj će se odigrati i utakmica.**
- B. Za FIVB svetska i zvanična takmičenja, u kojima organizator ne može da obezbedi ekipama odvojene sale za zagrevanje pre utakmice, u okviru iste zgrade u kojoj će se odigrati i utakmica.**

Vreme – Protokol		Opis	Postupci sudija	Postupci ekipa
A	B			
		<ul style="list-style-type: none"> Vreme pre ulaska ekipe. 	<ul style="list-style-type: none"> Sudije kontrolišu tablice za zamene i svu ostalu neophodnu opremu za igru (zapisnik, sirene, opremu Libera itd.), uključujući i rezervnu opremu. 	<ul style="list-style-type: none"> Ekipe se zagrevaju sa loptama u hali (halama) koje su za to predviđene. Ekipe ne mogu ući u prostor za igru pre nego što počne zvanični protokol.
22 minuta pre početka	32 minuta pre početka		<ul style="list-style-type: none"> Prvi i drugi sudija proveravaju visinu mreže. 	<ul style="list-style-type: none"> Od obe ekipe se zahteva da sednu na klupu, zajedno sa svojim trenerima. Ekipe su obučene u zvaničnu opremu za igru.
21 minut pre početka	31 minut pre početka	<ul style="list-style-type: none"> Žreb, izbor strane. 	<ul style="list-style-type: none"> Prvi sudija obavlja žreb, sa drugim sudijom i kapitenima ekipa, ispred zapisničkog stola i proverava da li je zapisničar informisan o njegovom ishodu. 	<ul style="list-style-type: none"> Posle žreba, kapiteni i treneri potpisuju zapisnik (ili spisak ekipa, u slučaju elektronskog zapisnika). Pre potpisivanja, trener mora da odredi startnog Libera, ukoliko postoje dva Libera na spisku ekipe.
20 minuta pre početka	30 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> Terenski pomoćnici ulaze i spiker ih predstavlja. 		

19 minuta pre početka	29 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe ulaze na teren. • Spiker najavljuje imena ekipa i broj utakmice. • Rukovanje. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi sudija daje znak pištaljkom odmah nakon najave. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe ulaze na teren i postrojavaju se na osnovnim linijama (Dijagram B). • Nakon što prvi sudija da znak pištaljkom, igrači se rukuju na mreži.
	28 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Zagrevanje. 		<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe se zagrevaju na terenu, sa loptama, ali ne i na mreži.
18 minuta pre početka	18 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Zvanično zagrevanje na mreži. • Postave za prvi set. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi sudija zviždukom označava početak zvaničnog zagrevanja na mreži za obe ekipe (10 minuta). • Drugi sudija mora da obezbedi da trener ili pomoćni trener svake ekipe preda original i najmanje dve kopije listića za postavu za prvi set. Zatim drugi sudija odmah daje prvu kopiju listića za postavu (dve – ako postoji više od dve kopije) predsedniku Žirija i nakon toga original zapisničaru. • Predsednik Žirija je jedini ovlašćen da preda listiće sa postavom domaćem TV predstavniku i Supervizoru za statistiku (VIS). 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe počinju da se zagrevaju na mreži (10 minuta).
8 minuta pre početka	8 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Kraj zvaničnog zagrevanja. • Brisači ulaze na teren da obrišu pod. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prvi sudija zviždukom označava kraj zvaničnog zagrevanja i oboje sudija traže dozvolu od predsednika Žirija za početak utakmice. 	<ul style="list-style-type: none"> • Igrači se, nakon zagrevanja, vraćaju do svojih klupa.

7 minuta pre početka	7 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Sviraju se nacionalne himne u celosti. • Nosači zastave ulaze na teren. Onaj koji je najbliži zapisničkom stolu treba da stoji tačno u uglu linije napada i bočne linije. • Za vreme odgovarajuće himne, nosači zastave podižu zastavu do ugla od 45. • Odmah nakon završetka himni, nosači zastave izlaze sa terena, noseći zastave. • Fotografisanje ekipe. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudije – linijske sudije stoje na bočnoj liniji, ispred zapisničkog stola, a zatim odlaze do sredine terena, okrećući se licem ka zapisničkom Stolu (Dijagram C). • Za vreme himni, sudije bi trebalo da se okrenu pod uglom od 45°, kako bi bili okrenuti prema zastavi zemlje čija himna se pušta. • Prvi sudija daje znak zviždukom, odmah po završetku himni. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekipe stoje na bočnoj liniji, ispred zapisničkog stola, a zatim odlaze do sredine terena, u redosledu – kapiten, aktivni Libero, igrači i drugi Libero, okrećući se licem ka zapisničkom stolu (Dijagram C). • Nakon himni ekipe odlaze do svojih klupa i spremaju se za predstavljanje.
3 minuta pre početka	3 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Prve fanfare – Predstavljanje sudija 	<ul style="list-style-type: none"> • Oboje sudija, praćeni fanfarama, odlaze do sredine terena, blizu mreže, okrenuti ka zapisničkom stolu i spiker ih najavljuje. • Nakon najave, sudije se rukuju, prvi sudija odlazi do sudijske platforme, a drugi odlazi ispred zapisničkog stola. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvanična lica ekipe, 6 igrača početne postavke i startni Libero sedaju na klupu, dok ostali igrači ostaju ili u blizini klupe, ili u prostoru za zagrevanje.

Neposredno nakon predstavljanja startnih igrača, aktivnog Libera i trenera.	Neposredno nakon predstavljanja startnih igrača, aktivnog Libera i trenera.		<ul style="list-style-type: none"> • Drugi sudija dodaje četiri lopte za igru skupljačima lopti 1, 2, 4 i 5 i proverava pozicije igrača na terenu, poredeći ih sa onim sto je upisano na listiću za postavu. • Nakon toga odobrava startnom Liberu da uđe na teren i postane aktivni Libero. • Nakon toga odobrava startnom Liberu da uđe na teren i postane aktivni Libero. • On/ona pita zapisničara da li je završio/la proveravanje i da li je spreman/na za početak. • Zatim daje loptu za igru serveru i podiže obe ruke, gledajući u prvog sudiju, kao znak da je sve u redu i da utakmica može da počne. 	
0 minuta pre početka	0 minuta pre početka	<ul style="list-style-type: none"> • Na početku utakmice, prvi sudija zviždukom odobrava prvi servis. 		

NAPOMENA: Sve utakmice će početi prema unapred objavljenom rasporedu. Međutim, ukoliko prethodna utakmica traje duže od predviđenog, zvanični protokol će početi tek nakon što teren bude ispražnjen i administracija prethodne utakmice bude završena. Sudije će saopštiti vreme početka utakmice trenerima obe ekipe, nakon konsultovanja sa predsednikom Žirija i sudijskim delegatom.

Spikerova skripta za Protokol utakmice

Vreme *MP A	Vreme *MP B	OPIS
20'	30'	(Terenski pomoćnici ulaze) Dame i gospodo, molim Vas pozdravite terenske pomoćnike za ovu utakmicu.
19'	29'	(Ekipe ulaze) Odmah nakon što se ekipe postroje: Dobar dan/Dobro veče, dame i gospodo, dobrodošli na _____ (ime takmičenja) utakmica broj _____ između _____ i _____.
18'	18'	Sada ćemo prisustvovati zvaničnom zagrevanju na mreži.
7'	7'	(Ekipe ulaze) Odmah nakon što se ekipe postroje: Molim Vas ustanite da poslušamo nacionalnu himnu (<u>Ekipa A</u>). A sada, nacionalna himna (<u>Ekipa B</u>).
3'	3'	(Prve fanfare) Predstavljanje međunarodnih sudija Prvi sudija je g-din/g-đa _____ iz _____. Drugi sudija je g-din/g-đa _____ iz _____.
2.30'	2.30'	(Druge fanfare) Predstavljanje početnih postava, Libera i trenera. Prvo predstavljanje ekipe A – ekipe sa leve strane i onda ekipe B. U slučaju da je ekipa A domaća ekipa, prvo se predstavlja ekipa B.

*MP – Međunarodni protokol – alternativa A ili B

Proveriti informacije sa zapisničarom

Ekipa: _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Startni Libero broj _____ Ime _____ Drugi Libero broj _____ Ime _____ Trener _____	Ekipa: _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Broj ☐ _____ Startni Libero broj _____ Ime _____ Drugi Libero broj _____ Ime _____ Trener _____
---	---

TTO	Prvi/drugi Tehnički tajm-aut ili prvi/drugi tajm-aut ekipe
TO	Tajm-aut _____ (Ekipe)
Izm.	Izmena _____ (Ekipa), Broj _____ izlazi, Broj _____ Ime _____ ulazi
	Izmena Libera _____ (Ekipa), Broj _____ izlazi, Broj _____ Ime _____ ulazi

RADNI PROGRAM

- Dolazak pre turnira
Sudije moraju doći u grad održavanja takmičenja kako je napisano u njihovim pozivima. Moraju da ponesu svoje zvanične uniforme, koje će tokom leta biti u ručnom prtljagu.
- Sastanak
Teorijski i praktični sudijski sastanak će se održati pre početka takmičenja, a njemu će prisustvovati sudije, zapisničari, linijske sudije, brisači poda, skupljači lopti i spikeri.
- Komentari o suđenju
Sastanak sa članovima Sudijskog potkomiteta će se održavati svakog dana. Na njemu se analizira suđenje na prethodnim utakmicama i to kako greške, tako i uspešne reakcije, kako bi se izjednačio tehnički kvalitet suđenja na najvišem nivou.
- Informacije o delegiranju
O delegiranju za utakmice, prvi, drugi i rezervni sudija će biti obavešteni, obično:
 - 1) 12 sati unapred, ili
 - 2) 45 minuta pre početka utakmice.Ova procedura obavezuje sve sudije da ostanu dostupne u sudijskim prostorijama, u sudijskim uniformama.
- Alko-test
Kada su zvanično informisani da su delegirani za utakmicu, prvi, drugi, rezervni sudija, zapisničari i linijske sudije treba da se podvrgnu alko-testu, koji se sprovodi po principu slučajnog uzorka, a od strane doktora, u prisustvu člana Sudijskog potkomiteta.
- Ponašanje
FIVB ima poverenje u svakog sudiju koji je određen za različita takmičenja. Sudije odgovorne za vođenje utakmica na nekom takmičenju moraju prikazati primerno ponašanje tokom takmičenja i to od trenutka dolaska do odlaska iz grada/gradova, u kojima se takmičenje održava.
Moraju striktno da se pridržavaju rasporeda svih aktivnosti, koje su određene od strane Sudijskog potkomiteta i da odražavaju sliku sudije kako u sportskoj hali tako i van nje.
Sudijski potkomitet je ovlašćen da suspenduje sa funkcije, pa čak i da diskvalifikuje, u zavisnosti od greške, bilo kog člana sudijskog kolegijuma, čije ponašanje odstupa od standarda koji se od njega očekuje.

POSTUPAK SUDIJSKE KONFERENCIJE

Tokom međunarodnih zvaničnih takmičenja, sudijska konferencija može da bude održana na zahtev predsednika Žirija.

CILJ

Sudijska konferencija ima zvaničnu FIVB nadležnost za rešavanje problema koji se javljaju tokom igre, u cilju ponovnog uspostavljanja normalnog toka igre, u skladu sa FIVB pravilima i odredbama.

POSTUPAK

- Zahtev za sudijsku konferenciju

Trener ili član Kontrolnog komiteta može da sugeriše predsedniku Žirija neki slučaj, u bilo kom trenutku u toku igre, ukoliko primeti situaciju, ili odluku, koja nije bila u skladu sa pravilima ili odredbama.

Takvi slučajevi moraju se odnositi na:

- a) Neodgovarajuću odluku od strane sudije, koji nije primenio pravila, ili nije preuzeo odgovornost za posledice svoje odluke
- b) Neodgovarajuću odluku zapisničara, koji je napravio grešku u proveru rotacije, ili u rezultatu.

Neodgovarajući slučajevi

Sudijska odluka koja sankcioniše neku akciju u igri ili nesportsko ponašanje, ne može se smatrati odgovarajućim slučajem.

Trener koji zahteva proceduru za neodgovarajući slučaj, biće sankcionisan kaznom. U slučaju ponavljanja, trener će biti odstranjen.

- Prihvatanje žalbe

Predsednik Žirija razmatra žalbu i, ukoliko veruje da je žalba validna, pristupa sazivanju sudijske konferencije.

- Sastav

- a) Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku sudije, onda predsednik Žirija poziva sudijskog delegata i prvog sudiju da prisustvuju konferenciji.
- b) Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku zapisničara, onda predsednik Žirija poziva sudijskog delegata da prisustvuje konferenciji, a od zapisničara zahteva da napravi izveštaj. Zapisničar nije član sudijske konferencije.
- c) Nijedna druga osoba ne može da prisustvuje sudijskoj konferenciji. Ipak, predsednik Žirija može da prikupi sve neophodne informacije.

- Prekid igre

Čim predsednik Žirija prihvati žalbu, igra se prekida:

- a) Prvi sudija će zamoliti ekipe da izađu iz terena za igru i da odu na klupe, ali ne smeju da napuštaju prostor za igru.

b) *Razmatranje žalbe*

- * Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku sudije, onda će predsednik Žirija saslušati sudiju, koji će izneti osnovane razloge za svoju odluku, koji se tiču primene pravila.

U skladu sa pravilima, predsednik Žirija će, nakon konsultovanja sa sudijskim delegatom, odlučiti da:

- odbije žalbu, ili
- prihvati žalbu i preinači odluku sudije.

- * Ukoliko slučaj koji je predmet žalbe podrazumeva odluku zapisničara, sudijska konferencija će pristupiti razmatranju žalbe uz pregledanje zapisnika.

Predsednik Žirija može da pozove Supervizora za statističke procene (VIS), koji će mu dati sve neophodne informacije.

Predsednik Žirija može da zahteva informacije od zvaničnih lica i da proučava video snimke.

- * Ukoliko je žalba usvojena, zapisnik se ispravlja i rezultat se menja, ukoliko je to potrebno.
- * Ukoliko slučaj nije definisan Pravilima, predsednik Žirija donosi odluku nakon što sasluša ostale članove.

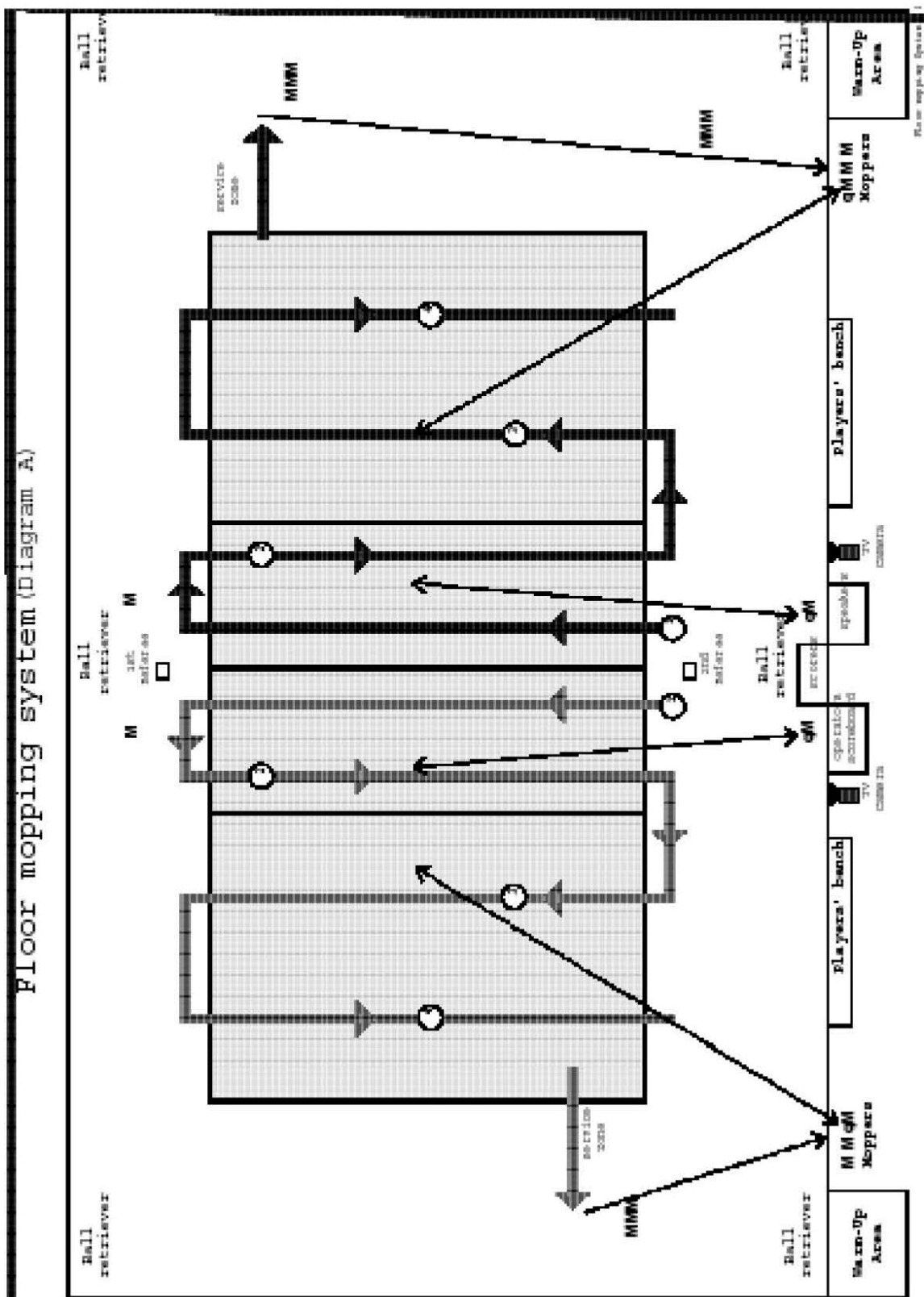
- **Nastavak igre**

Odluka se saopštava sudijama, zapisničaru, trenerima, kapitenima i spikeru, koji će o tome informisati publiku.

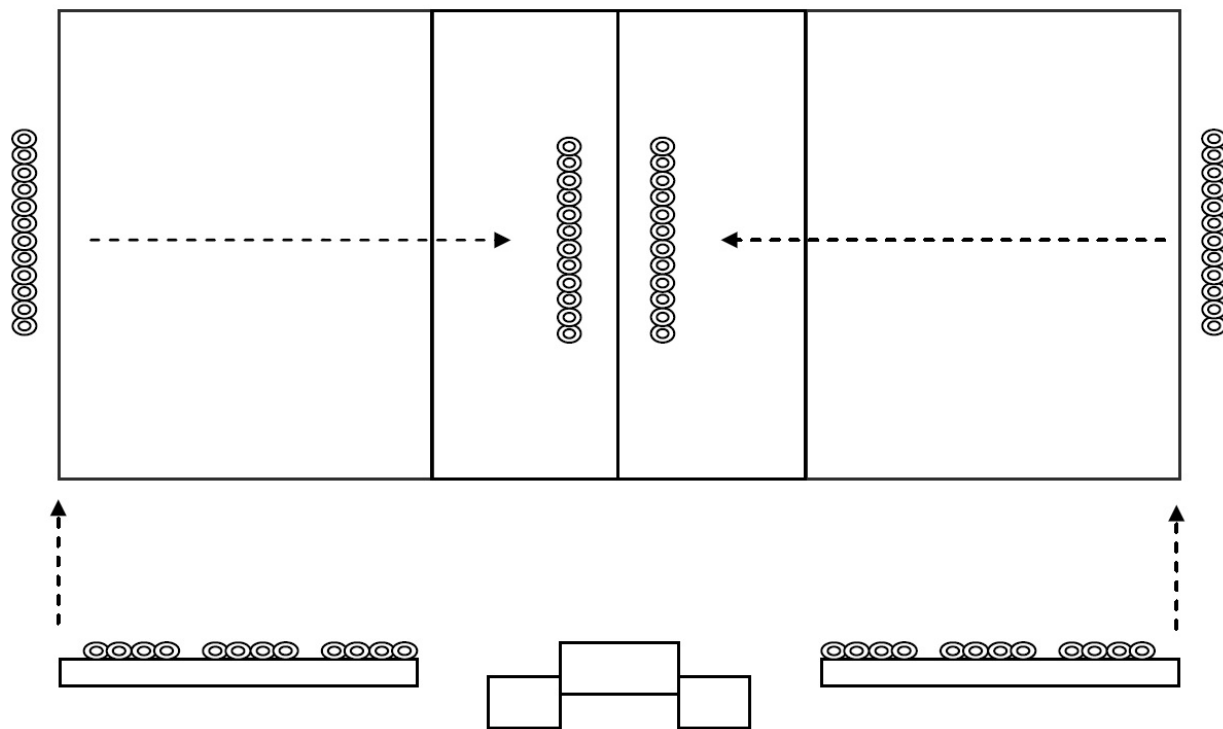
Ukoliko je žalba odbačena, igra se nastavlja primenom sudijske odluke, odnosno sa istim pozicijama igrača i rezultatom.

Ukoliko je žalba prihvaćena, odluka sudije ili zapisničara se odbacuje. Igra se nastavlja sa novim pozicijama ili novim rezultatom.

Dijagram A

Dijagram B: Predstavljanje ekipa na početku protokola

Dijagram C: Ekipe i sudije tokom intoniranja nacionalnih himni

